

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัย ผลของการจัดกิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนาความตระหนักในคุณค่าทางวัฒนธรรมและการเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียนชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในหัวข้อต่อไปนี้

1. ทฤษฎีทางจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกรู้เห็นคุณค่าในตนเอง
2. ความรู้สึกรู้เห็นคุณค่าในตนเอง
3. แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่ม
4. แนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมกลุ่ม
5. คุณค่าทางวัฒนธรรม
6. วัฒนธรรมชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง
7. สภาพชุมชนและโรงเรียนบ้านปางอู้ง
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีทางจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกรู้เห็นคุณค่าในตนเอง

ทฤษฎีทางจิตวิทยาต่อไปนี้ สามารถนำมาอธิบายความรู้สึกรู้เห็นคุณค่าในตนเองของบุคคลได้เป็นอย่างดี

ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ (Maslow Need Hierarchy Theory)

Maslow นักจิตวิทยากลุ่มมานุษยนิยม (อ้างในสุรางค์ โค้วตระกูล, 2541, หน้า 162)

ได้ทำการวิจัยพบว่า มนุษย์มีความต้องการเป็นขั้น ๆ ดังนี้คือ

ขั้นแรก	ได้แก่ ความต้องการพื้นฐาน อันได้แก่ ปัจจัย 4
ขั้นที่สอง	ได้แก่ ความต้องการความปลอดภัย
ขั้นที่สาม	ได้แก่ ความต้องการความรัก
ขั้นที่สี่	ได้แก่ ความต้องการมองเห็นค่าในตนเองหรือศักดิ์ศรี
ขั้นที่ห้า	ได้แก่ ความต้องการคุณธรรม

นักจิตวิทยากลุ่มมานุษยนิยม (Humanistic Psychology) กลุ่มนี้ได้วางหลักการให้ทุกคนเติมเต็มความรัก ความมีค่าด้วยตนเอง ให้พิจารณาได้ด้วยตนเอง โดยกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้ผ่านการวิจัยแล้วว่าได้ผลดี เช่น มองเห็นส่วนดีของตนเอง เพื่อจะได้รักและภูมิใจ อันจะสะท้อนให้เกิดความรักและภูมิใจ หรือเห็นคุณค่าในคนอื่นได้ และผลจากการรักและภูมิใจในคนอื่น ก็จะได้รับความรัก ความภูมิใจตอบ เป็นการเติมเต็มในแต่ละวัน เมื่อคนมองว่าตนเป็นคนที่มีค่า ก็จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่มีคุณค่า ไม่นำสิ่งที่ไม่ดีมาให้กับตนเอง ถ้ามีค่านิยมพื้นฐานที่ดีก็จะพัฒนาไปสู่ความมีคุณธรรม จริยธรรม ได้อย่างสมบูรณ์

สำหรับพรณี ชูทัย เจนจิต (2538, หน้า 45) ได้กล่าวถึงความต้องการที่จะรู้สึกว่าตนเองมีค่าและความต้องการที่จะรู้จักตนเองตามสภาพที่แท้จริง และพัฒนาศักยภาพของตนได้ว่าความต้องการที่จะรู้สึกว่าตนเองมีค่านั้น เป็นความต้องการที่จะรู้สึกว่าตนเองมีค่าทั้งในสายตาตนเองและผู้อื่น คนที่มองเห็นคุณค่าในตนเองจะมีความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย คนประเภทนี้เป็นคนที่มีความเชื่อมั่นในตนเองให้ความร่วมมือและเป็นมิตร เป็นคนที่มีลักษณะยอมรับผู้อื่นเห็นคุณค่าและศักดิ์ศรีในตัวผู้อื่นเช่นเดียวกับที่มีต่อตนเอง ส่วนความต้องการที่จะรู้จักตนเองตามสภาพที่แท้จริงและพัฒนาศักยภาพของตนนั้น มนุษย์จะมีความต้องการที่จะรู้จักตนเอง ตรงตามสภาพที่ตนเองเป็นอยู่เข้าใจถึงความสามารถ ความสนใจ ความถนัดและความต้องการของตนเอง พร้อมทั้งเปิดเผยตนเองยอมรับได้ทั้งในส่วนที่เป็นข้อบกพร่องของตน คนทุกคนล้วนแต่ต้องการที่จะมองเห็นศักดิ์ศรี และคุณค่าในตนเอง คนที่ทำอะไรก็ประสบความสำเร็จ ได้รับการยอมรับย่อมจะเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง

จากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ ที่กล่าวมานั้น ผู้วิจัยพอจะอธิบายได้ว่า เมื่อคนเราเห็นคุณค่าในตนเอง ก็จะเกิดความเชื่อมั่นและสามารถทำแต่สิ่งที่ดีมีคุณค่า

ทฤษฎีการให้คำปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบยึดถือความเป็นจริง (Reality Therapy)

ผู้ก่อตั้งทฤษฎีการให้คำปรึกษานี้ เป็นจิตแพทย์ ชื่อ Glasser (อ้างในวัชร ทรัพย์มี, 2529, หน้า 53) ซึ่งมีความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติมนุษย์ ดังนี้

1. การมองมนุษย์ในแง่ดี กล่าวคือ มนุษย์มีความสามารถในการตัดสินใจแก้ปัญหาและใช้วิจารณ์เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ มนุษย์แต่ละคนมีความสามารถที่จะตัดสินใจได้ด้วยตนเองมากกว่าที่จะขึ้นกับอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมหรือสภาพการณ์ต่าง ๆ Glasser เชื่อว่าครูเปรียบเสมือนผู้จัดสภาพแวดล้อม หรือกระตุ้นให้ผู้เรียนได้ใช้ศักยภาพอย่างเต็มที่ และมนุษย์มีแรงจูงใจที่จะประสบความสำเร็จ มีความรับผิดชอบต่อพฤติกรรมของตนเอง และมีสัมพันธภาพอันดีต่อผู้อื่น

2. มนุษย์รู้สึกตนว่ามีความสามารถที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ได้ หรือมีความรู้สึกว่าคุณค่าประสบความสำเร็จ (Feeling of success) จะสร้างกำลังใจให้บุคคลกล้าสู้ปัญหา การที่จะทำให้คนให้มีค่าขึ้นอยู่กับการกระทำของบุคคลนั้นเองว่าทำสิ่งต่าง ๆ ได้สำเร็จมากน้อยเพียงใด

3. การได้รับความรัก และมีโอกาสให้ความรักแก่ผู้อื่น เป็นความต้องการของมนุษย์บุคคล ที่รักผู้อื่นและได้รับความรักจากผู้อื่น จะรู้สึกว่ามีค่า Glasser พิจารณาความรักจากการกระทำ ของบุคคลมากกว่าความรู้สึกของบุคคล สำหรับชีวิตในโรงเรียนคือวัยเรียน “ความรัก คือ ความรับ ผิดชอบต่อสังคมในอันที่เด็กยินดีช่วยเหลือผู้อื่นที่มีปัญหาด้านสังคมและการเรียน”

4. ปัญหาในการปรับตัวหลายประการ เกิดจากการไร้ความสามารถในการตอบสนอง ความต้องการ อาการของการปรับตัวไม่ได้จะหายไปเมื่อบุคคลสามารถสนองความต้องการของ ตนเอง ได้

5. แม้ว่าอารมณ์จะเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่พ้น แต่เหตุผลเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้พฤติกรรม ของบุคคลมีประสิทธิภาพ และทำให้บุคคลประสบความสำเร็จ การปล่อยให้อารมณ์มาครอบงำจะ นำไปสู่ความล้มเหลว อารมณ์ส่งผลถึงพฤติกรรม ดังนั้นการปรับปรุงพฤติกรรมจึงจำเป็นต้อง หลีกเลี่ยงอารมณ์ที่ไม่เหมาะสม

6. หลักการให้คำปรึกษาแบบพิจารณาความเป็นจริง เน้นพฤติกรรมในระดับจิตสำนึกเป็น พฤติกรรมที่ได้มีการวางโครงการ ไม่ได้ปล่อยชีวิตให้ล่องลอย ไม่เน้นอดีตแต่เน้นปัจจุบันและ อนาคต

7. องค์ประกอบที่จะทำให้คนปรับตัวได้ดี คือ ความรับผิดชอบ ความเป็นจริง และการ ประเมินพฤติกรรม

จะกล่าวได้ว่า การที่บุคคลจะมีการยอมรับนับถือตนเองได้นั้น ก็ต่อเมื่อบุคคลมีความรัก ผู้อื่น และเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น และรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าอันเนื่องมาจากการที่ได้ทำสิ่งต่าง ๆ สำเร็จ ตามมาตรฐานของตนเอง

จากการศึกษาเอกสารที่กล่าวมานั้น ผู้วิจัยพอจะอธิบายได้ว่า ความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง มองว่าตนมีค่า มีความสามารถ มีศักยภาพในด้านต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่าบุคคลนั้นจะมองตนเองในแง่ดี ทั้งนี้ต้องตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความมีเหตุและผลด้วย ผู้วิจัยมีความเห็นว่าบุคคลผู้มีความรู้สึก เห็นคุณค่าในตนเองแล้วย่อมจะเกิดความตระหนักในคุณค่าทางวัฒนธรรมของตนเอง

ความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง (Self – Esteem)

การรับรู้เกี่ยวกับตนเองของบุคคลมักอ้างถึงในรูปของอัตมโนทัศน์ (Self – Concept) และ ความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง อัตมโนทัศน์ นั้นมีความหมายกว้างกว่าความรู้สึกเห็นคุณค่าใน ตนเอง เพราะอัตมโนทัศน์ มีลักษณะเป็นหน่วยรวมของความคิดที่มีระบบ ประกอบด้วย การรับรู้

คุณลักษณะของสิ่งที่ตนเป็น และความสัมพันธ์ที่ตนมีกับผู้อื่นและสิ่งอื่น ตลอดจนการประเมินคุณลักษณะเหล่านั้น แต่ความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองเป็นการเน้นที่การประเมินคุณลักษณะต่าง ๆ ของตน หรือเป็นการประเมินคุณค่าของอัตมโนทัศน์ และเก็บรักษาผลการประเมินนั้นไว้

ความหมายของความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง

การมีอัตมโนทัศน์ ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะมีผลต่อความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง ซึ่งจะมีผลมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับระดับการประเมินและความสำคัญในเรื่องนั้น ความหมายของความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง มีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่านดังนี้

Weiten (1989, หน้า 465) แสดงความเห็นเรื่อง ความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองว่าเป็นเรื่องของการประเมิน ส่วนประกอบของอัตมโนทัศน์ส่วนรวมของความสามารถส่วนบุคคลหรือคุณค่าของบุคคลในทุก ๆ ด้าน ซึ่งจะผสมผสานลักษณะเฉพาะที่มีอยู่หลากหลายในตัวบุคคล

สำหรับ นวลละออ สุภาพล (2527, หน้า 24) ได้ให้คำจำกัดความของการเห็นคุณค่าในตนเองไว้ว่าเป็นความต้องการได้รับนับถือยกย่องแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ลักษณะแรก คือความต้องการนับถือตนเอง ความแข็งแรง ความต้องการมีอำนาจ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความสามารถในตนเองมีผลสัมฤทธิ์และความอิสระ ทุกคนต้องการที่รู้สึกว่าคุณค่า มีความสามารถที่จะประสบความสำเร็จในงานภาระกิจต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ลักษณะที่ 2 คือความต้องการได้รับยกย่องนับถือจากผู้อื่น ความต้องการเกียรติยศ ได้รับการยอมรับ มีความต้องการที่จะได้รับการยกย่องชมเชยในสิ่งที่เขากระทำซึ่งมีผลทำให้เกิดความรู้สึกว่าคุณค่า มีความสามารถได้รับการยอมรับจากผู้อื่น

นอกจากนี้ ศรีนวล วิวัฒน์คุณูปการ (2535, หน้า 35) กล่าวว่าความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองเป็นการประเมินความรู้สึกที่บุคคลมีต่อตนเองในด้านต่าง ๆ เพื่อบุคคลกระทำกิจกรรมได้สำเร็จมีความพึงพอใจ และเห็นคุณค่าในการกระทำนั้น ๆ ของตน รู้สึกว่าตัวเองมีความสำคัญได้รับการยกย่องและมีคุณค่า

สำหรับ Rogers (อ้างใน สถิต วงศ์สวรรค์, 2540, หน้า 16) ได้ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับการเห็นคุณค่าในตนเองว่า เป็นความนึกคิดเกี่ยวกับตนหรืออัตมโนภาพ โดยคนเราจะประเมินผลตัวเองอยู่ตลอดเวลา เช่น คนที่คิดว่าเขาเก่ง ไม่มีใครสู้ หรือคิดว่าตนเองสวย ไม่มีใครเปรียบ แต่ในขณะที่บางคนคิดว่าตนเองไม่เก่ง สู้คนอื่นไม่ได้ ทั้งนี้ก็แล้วแต่แต่ละคนจะมีความนึกคิดเกี่ยวกับตนเองอย่างไร

ส่วน ประสิทธิ์ ทองอุ่นและคณะ (2542, หน้า 37) ได้สรุปว่า การเห็นคุณค่าในตนเองหมายถึงการที่บุคคลพิจารณาประเมินคุณค่าตนเอง ในด้านความสามารถ ความสำคัญ ความสำเร็จ

ยอมรับตนเอง และบุคคลอื่นยอมรับตน มีความเชื่อมั่นในตนเอง นับถือตนเอง ซึ่งเป็นเรื่อง
อติวิสัยของแต่ละบุคคล

จากการศึกษาเอกสารที่กล่าวมานั้น ผู้วิจัยพอจะอธิบายได้ว่า ความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง
เป็นการประเมินคุณค่าของตนเองในเรื่องของการประสบความสำเร็จ การยอมรับตนเอง
การได้รับการยอมรับจากผู้อื่น การมีความสามารถเพียงพอในการกระทำสิ่งต่าง ๆ การมีคุณค่าและ
ความสำคัญต่อสังคม

ลักษณะการเห็นคุณค่าในตนเอง

ลักษณะของการเห็นคุณค่าในตนเอง ได้มีผู้อธิบายไว้หลายท่านดังนี้

นารา ชีเรนทร (2528, หน้า 27) ได้กล่าวว่า ลักษณะของเด็กที่มีความรู้สึกเห็นคุณค่าใน
ตนเองสูงไว้ว่า สามารถเป็นตัวของตัวเอง มีพฤติกรรมชอบสังเกตสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว เป็นคน
ช่างพูดคุย และเป็นผู้ที่คำนึงถึงสิทธิตน ส่วนเด็กที่มีความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองต่ำนั้น จะมี
ลักษณะเป็นคนชอบเคารพพนบถนอ ชอบช่วยเหลือคน เก็บตัวอยู่กับบ้าน เชื่องช้าและยอมจำนนง่าย
และยังได้กล่าวถึงลักษณะของบุคคลที่มีความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองสูงไว้ว่า มักจะเป็นผู้ที่มอง
ตนเองมีความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถแข่งขันในการทำงานเพื่อให้
ประสบความสำเร็จ ซึ่งตรงกันข้ามกับลักษณะของผู้ที่มีความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองต่ำ จะมีความ
รู้สึกว่าช่วยตัวเองไม่ได้ดี มีประสิทธิภาพการทำงานต่ำ มักชอบทำลายมากกว่าที่จะเห็นคุณค่าและมี
ลักษณะของความวิตกกังวลสูง

ส่วน มนูญ ตนะวัฒนา (2539, หน้า 154) ได้อธิบายว่า ลักษณะของคนที่มีความรู้สึกเห็น
คุณค่าในตนเอง จะประกอบด้วยความรู้สึกที่ดีต่อตัวเอง มีความสามารถที่จะทำหน้าที่ได้อย่างมี
ประสิทธิภาพ และส่งผลถึงการปรับตัวได้เป็นอย่างดี ไม่รู้สึกว่าตนเองมีปมด้อยหรือขาดความ
เชื่อมั่น ไม่ตำหนิ เกลียด หรือลงโทษตัวเอง แต่มีความรู้สึกที่สมบูรณ์ รวมทั้งสามารถเผชิญหน้ากับ
เหตุการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี ลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือจะมีความรู้สึก
นึกคิดเกี่ยวกับตนเอง คือมีความสามารถที่จะประเมินคุณสมบัติและความสามารถของตนได้ตรง
ตามความเป็นจริง ไม่ตั้งระดับแรงบันดาลใจไว้สูงเกินกว่าความสามารถที่แท้จริงซึ่งอาจทำให้เขา
ประสบความสำเร็จล้มเหลวในบั้นปลาย หรือตั้งความหวังที่จะใช้ความสามารถต่ำกว่า ความสามารถที่
แท้จริงของตน

นอกจากนี้ ประสิทธิ์ ทองอุ่นและคณะ (2542, หน้า 38) ได้กล่าวถึงลักษณะของบุคคลที่
เห็นคุณค่าในตนเองพอสรุปได้ว่า ผู้ที่เห็นคุณค่าในตนเองจะสามารถพัฒนาตนเองจนบรรลุไป
สู่เป้าหมายที่ใฝ่หาได้ และจะต้องประกอบไปด้วยลักษณะความเข้าใจในตนเองอย่างถูกต้องตามที่
เป็นจริง สามารถวิเคราะห์วิจารณ์ตนเอง ตลอดจนยอมรับคำวิจารณ์ของคนอื่นได้ โดยไม่หลง

ตนเองและไม่เข้าข้างตนเอง นอกจากนี้ยังทำให้เป็นผู้ที่มีลักษณะมั่นใจ ซึ่งถือว่าเป็นความเจริญ
งอกงามที่เกิดขึ้นภายใน “ตน” และจะทำให้ช่วยส่งเสริมให้เกิดการแสวงหาการเปลี่ยนแปลง

ซึ่ง ศรีเรือน แก้วกังวาล (2530, หน้า 165) ได้อธิบายถึงลักษณะของวัยรุ่นว่าจะเริ่มมี
ลักษณะค้นหาตนเอง เพื่อที่ต้องทำตามบทบาทแห่งเพศหญิงหรือชาย แต่กว่าเด็กจะค้นพบ “ตน”
อาจต้องประสบปัญหาทางอารมณ์ไม่น้อย ต้องพบภาวะการหลงตัวเอง (ประเมินตัวเองสูงเกินจริง)
หรือการดูถูกตนเอง (ประเมินตนเองต่ำเกินจริง) กลายเป็นผู้ที่ไม่เข้าใจตนเอง ไม่สามารถมีความ
สัมพันธ์อันลึกซึ้งกับใครได้

ลักษณะปัญหาที่เกิดขึ้นกับวัยรุ่นเกี่ยวกับการค้นหา “ตน” ได้แก่ ไม่ทราบว่า จะค้นหาตัวเอง
เพื่อจะเข้าใจตนเองได้อย่างไร ค้นหาตัวเองไม่พบ ตนเองที่พบไม่ใช่ตนเองที่แท้จริง มีภาพพจน์
เกี่ยวกับตัวเองที่สับสน ภาพของตัวเองที่พบคือเป็นภาพที่ด้อยศักดิ์ศรี และเต็มไปด้วยความ
น้อยเนื้อต่ำใจ ค้นหาภาพพจน์ของตนเองอย่างผิดวิธี สิ่งแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และ
ครอบครัวไม่ช่วยให้เด็กวัยรุ่นค้นหาตนเองและพบ “ตน” ของตนเอง ที่มั่นคงและมั่นใจในตัวเองใน
ชีวิตและอนาคต

เด็กวัยรุ่นที่ไม่อยากค้นหาตนเอง และผู้ที่ค้นหาตนเองไม่พบ คือ วัยรุ่นผู้มี “ตน” อันสับสน
มองตนเองไร้ค่า และสร้างปัญหาของบ้าน ของสถาบันการศึกษาและของสังคม ในรายที่ร้ายแรง
ก็อาจกลายเป็นอาชญากร อันธพาล กลายเป็นเด็กเหลื่อขอ ก่อความความสงบสุขของสังคม

ดังนั้น เด็กวัยรุ่นที่กำลังค้นหาตัวเองอยู่ ควรที่จะมีความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง จะทำให้
บุคคลมีความมั่นใจในการตัดสินใจเลือกหรือปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ อันจะช่วยส่งเสริมบุคลิกภาพ
ของตน ซึ่งจะทำให้เกิดความน่าเชื่อถือและได้รับการไว้วางใจจากคนอื่น ๆ อีกด้วย คนที่ไม่เข้าใจ
ในตนเอง ไม่ยอมรับตนเอง มองไม่เห็นคุณค่าในตนเอง ย่อมมีชีวิตรอยู่ด้วยการหลอกหลวงผู้อื่น ปิดบัง
ซ่อนเร้นในสิ่งที่ตัวเองเป็นอยู่ ซึ่งจะเป็นการหลอกหลวงตัวเองตลอดเวลา

แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่ม

การเข้าร่วมกลุ่มของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเกิดจากความต้องการการตอบสนอง
ด้านร่างกาย ต้องการความปลอดภัย ต้องการความรักความอบอุ่น ต้องการเห็นตนเองเป็นคนมี
คุณค่า และต้องการรู้จักตนเองเพื่อพัฒนาตนเองให้ถึงจุดสูงสุดของชีวิตตามที่ Maslow (อ้างใน
ชัยนาถ นาคบุปผา, 2533) และ Schutz (อ้างใน กาญจนา ไชยพันธ์, 2537) กล่าวถึงความ
ต้องการการเข้าร่วมกลุ่มของบุคคลไว้ในทฤษฎีพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ดังนี้

1. ทฤษฎีพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือ FIRO (Fundamental Interpersonal Relations Orientations)

ทฤษฎีนี้กล่าวถึงความต้องการความสัมพันธ์ของบุคคลในการเข้าร่วมกลุ่มอยู่ 3 ลักษณะ ดังนี้

1.1 ความต้องการมีส่วนร่วมหรือการเชื่อมโยงกับผู้อื่น (Inclusion) ได้แก่ ความต้องการจะมีสัมพันธ์กับผู้อื่น โดยการแสดงพฤติกรรมลักษณะที่สนใจผู้อื่น แสดงความเป็นมิตรหรือความต้องการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เพื่อให้ได้รับชื่อเสียงเกียรติยศ และเพื่อให้ได้รับการยอมรับนับถือจากผู้อื่น

1.2 ความต้องการในการควบคุม (Control) หมายถึง ความต้องการที่จะควบคุมคนอื่น และความต้องการให้ผู้อื่นควบคุมตนเอง

1.3 ความต้องการเป็นที่รักใคร่ของผู้อื่น (Affection) หมายถึง ความรู้สึกและอารมณ์ส่วนตัวที่เกิดขึ้นระหว่างการมีปฏิริยาสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในกลุ่ม เช่น ความรัก ความอบอุ่น ปลอดภัย ความเป็นมิตรช่วยเหลือเกื้อกูลเกิดความผูกพัน ทางอารมณ์และความใกล้ชิดสนิทสนมกัน

ในการรวมกลุ่มสมาชิกจะแสดงปฏิริยาสัมพันธ์ในลักษณะของความต้องการเฉพาะตน ซึ่งได้พัฒนาขึ้นมาจากการได้รับการตอบสนองความต้องการในวัยเด็ก ความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่มอาจเป็นได้ทั้งลักษณะที่เข้ากันได้ (Compatibility) และลักษณะที่เข้ากันไม่ได้ (Incompatibility) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบุคคลที่สัมพันธ์กันและลักษณะของการแสดงความสัมพันธ์กันเป็นสำคัญ การติดต่อสัมพันธ์กันในกลุ่มสมาชิกจะพยายามปรับตัวเข้าหากันอยู่ 3 แบบ คือ

แบบที่ 1 การพยายามปรับตัวเข้าหากันโดยแสดงความรู้สึกที่ต้องการ (Interchange Compatibility) คือ การที่สมาชิกพยายามแสดงความรู้สึกที่เป็นความต้องการของตนทั้ง 3 ประการดังกล่าว หากสมาชิกมีความต้องการคล้ายกัน เช่น ต่างต้องการความใกล้ชิดด้วยกันในปริมาณที่สูงด้วยกันทั้งคู่ ก็จะเกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ความสัมพันธ์เป็นลักษณะที่เข้ากันได้แต่ในทางตรงกันข้ามหากสมาชิกคนหนึ่งมีความต้องการความใกล้ชิดต่ำ จะเกิดความสัมพันธ์ที่เป็นลักษณะเข้ากันไม่ได้ เป็นต้น

แบบที่ 2 การพยายามปรับตัวเข้าหากันโดยที่ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ริเริ่ม (Originator Compatibility) จะมีฝ่ายหนึ่งแสดงความต้องการของตน โดยพยายามริเริ่มกิจกรรมกลุ่ม เช่น สมาชิกคนหนึ่งแสดงความต้องการเป็นผู้นำกลุ่มและสมาชิกอีกกลุ่มหนึ่งแสดงความต้องการเป็นผู้ตามจะเกิดความสัมพันธ์ลักษณะที่เข้ากันได้ แต่ถ้ามีสมาชิกที่เป็นผู้รับไม่ต้องการจะร่วมกิจกรรม จะเกิดเป็นความสัมพันธ์ที่เข้ากันไม่ได้

แบบที่ 3 การปรับตัวเข้าหากันโดยการแลกเปลี่ยนความต้องการเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ตนปรารถนา (Reciprocal Compatibility) เป็นการที่สมาชิกแสดงความต้องการเกี่ยวกับพฤติกรรมให้สมาชิกอีกคนหนึ่งทราบ เช่น สมาชิกคนหนึ่งต้องการให้สมาชิกอีกคนหนึ่งแสดงความรักต่อตนอย่างมากและได้รับการตอบสนองความต้องการที่จะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่เข้ากันได้แต่ถ้าความต้องการของสมาชิกไม่ตรงกัน หรืออีกฝ่ายหนึ่งไม่สามารถแสดงความต้องการเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ตนพอใจให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งทราบได้ จะทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่เข้ากันไม่ได้ เป็นต้น

ดังนั้นจะเห็นว่าการเข้ากลุ่มที่เกิดจากความต้องการ และความพึงพอใจของสมาชิกเองทำให้เกิดการปรับตัวเข้าหากัน อันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้การเข้ากลุ่มยังทำให้สมาชิกเลือกสรรการแสดงพฤติกรรมในลักษณะที่เหมาะสมต่อกัน Thibaut & Kelley (อ้างใน กาญจนา ไชยพันธ์, 2537) ได้เสนอทฤษฎีการแลกเปลี่ยนพฤติกรรมของกลุ่มไว้ดังนี้

2. ทฤษฎีแลกเปลี่ยนพฤติกรรมของกลุ่ม (Exchange Theory)

ทฤษฎีนี้เน้นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกและกระบวนการกลุ่มที่ก่อให้เกิดผลจากการรวมกลุ่ม ซึ่งเป็นพื้นฐานของการทำหน้าที่ในกลุ่มได้เป็นอย่างดี มีแนวคิดที่สำคัญอยู่ 3 อย่าง คือ

2.1 ในการรวมกลุ่มทำให้สมาชิกเกิดการแลกเปลี่ยนพฤติกรรมและเกิดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก มีผลทำให้สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การสื่อสาร การแสดงพฤติกรรมที่สมาชิกคนหนึ่งแสดงต่ออีกคนหนึ่ง จะมีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมของบุคคลนั้นด้วย

2.2 การแลกเปลี่ยนพฤติกรรมและความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม จะก่อให้เกิดผลงานของกลุ่มขึ้น เป็นผลมาจากการปฏิริยาสัมพันธ์หรือการร่วมมือกันของสมาชิก ส่งผลให้สมาชิกได้รับความสุข ความพึงพอใจ ความสนุกสนาน ได้รับการยอมรับ ได้รับการเอาใจใส่ ได้รับการยกย่องนับถือ เห็นคุณค่าของความพยายาม และประโยชน์ที่ได้รับ สิ่งเหล่านี้จัดว่าเป็นรางวัลของการรวมกลุ่ม

2.3 การประเมินผลของปฏิริยาสัมพันธ์ เป็นการประเมินจากการเปรียบเทียบกับมาตรฐานภายใน (Internal Standards) มี 2 ชนิด คือ

2.3.1 ระดับการเปรียบเทียบ (Comparison Level หรือ CL) คือ เกณฑ์มาตรฐานที่ใช้สำหรับประเมินความพอใจของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มกับระดับเกณฑ์มาตรฐานเชิงอัตนัยของสมาชิกแต่ละบุคคล ซึ่งได้พัฒนาขึ้นมาจากผลของความสัมพันธ์ที่ได้รับในชีวิตที่ผ่านมา

2.3.2 ระดับการเปรียบเทียบเพื่อทางเลือกอื่น ๆ (Comparison Level for Alternatives หรือ CL_{alt}) คือ เกณฑ์มาตรฐานที่สมาชิกใช้ตัดสินใจว่าควรจะต้องยอมรับได้ เช่น นักฟุตบอลคนหนึ่งเคยเล่นเป็นศูนย์หน้าเป็น CL ที่เขาพอใจ ต่อมาผู้ฝึกสอนให้คนอื่นเล่นตำแหน่งนี้แทน เขาต้องไปเล่นตำแหน่งปีกซ้ายซึ่งเป็น CL_{alt} ซึ่งเป็นทางเลือกในระดับที่ต่ำกว่าทำให้นักฟุตบอลคนนี้ต้องเปรียบเทียบตำแหน่งนี้กับความพอใจ ถ้าเขาทำได้ก็ยังคงเล่นฟุตบอลทีมนี้ต่อไป แต่ถ้าเขาไม่ได้อาจจะตัดสินใจออกจากทีมไป

ฉะนั้นการที่บุคคลเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มแล้ว จะเกิดกระบวนการดังนี้ คือ

1. พฤติกรรมของสมาชิกจะเป็นผลมาจากกระบวนการของการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม สมาชิกจะแสดงพฤติกรรมที่มีลักษณะที่เลือกสรรแล้ว
2. ลักษณะของกลุ่มที่มีสมาชิกน้อยทำให้มีปฏิสัมพันธ์ที่แนบแน่น
3. การเข้าร่วมกลุ่มกันเกิดจากความต้องการและความพึงพอใจของสมาชิก
4. การเข้าร่วมกลุ่มกันในการทำงานหรือแก้ปัญหาาร่วม สมาชิกจะเกิดการปรับตัวลักษณะต่าง ๆ เข้าหากัน ผลสำเร็จในกิจกรรมของกลุ่มนำมาซึ่งรางวัล
5. ปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่มเกิดขึ้นในรูปของการเกิดความรู้สึก การคิด และการกระทำ ทำให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม ทำให้กลุ่มเกิดมีบูรณาการและการที่สมาชิกมีลักษณะที่แตกต่างกันทางเพศจะช่วยให้สมาชิกเกิดการเรียนรู้ที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับเพศตรงข้ามได้อย่างเหมาะสม ภายใต้การช่วยเหลือของผู้นำกลุ่มและใช้กิจกรรมเป็นสื่อกลางการจัดกิจกรรมกลุ่ม สถานที่ สิ่งแวดล้อม และเรื่องอำนวยความสะดวกต้องมีการจัดเตรียมให้เหมาะสม มิดชิด อากาศเย็นสบาย ช่วยทำให้สมาชิกรู้สึกผ่อนคลายไม่เกิดความกังวลกับการรู้เห็นของบุคคลภายนอก

ดังนั้น ในการจัดกิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนาความตระหนักในคุณค่าทางวัฒนธรรมและการเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียนชาวไทยภูเขาเผ่าม้งที่ผู้นำกลุ่มจะต้องพิจารณาถึงสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้คือ

แนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมกลุ่ม

ความหมายของกิจกรรมกลุ่ม

ได้มีผู้ให้ความหมายของกิจกรรมกลุ่มไว้หลายท่าน ดังนี้

พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา (2542, หน้า 4) ได้กล่าวถึงกิจกรรมกลุ่มไว้ว่า เป็นการรวมกลุ่มขึ้นตั้งแต่บุคคล 2 คนขึ้นไป มาทำกิจกรรมร่วมกันโดยมีวัตถุประสงค์เดียวกัน เมื่อมนุษย์เข้ามารวมกันก็จะเกิดเป็นบทบาทของกลุ่มขึ้นมา เพราะกลุ่มมีอิทธิพลในตัวของมันเอง

ส่วน Herrold (อ้างใน ทองเรียน อมรัชกุล, 2520, หน้า 26) ได้กล่าวถึงกิจกรรมกลุ่มว่าเป็นกระบวนการให้บุคคลรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาหรือกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมี ความมุ่งหมายที่แน่นอน

สำหรับ สมชาติ กิจบรรยง (2539, หน้า 10) ได้กล่าวถึงกิจกรรมว่า กิจกรรมกลุ่ม หมายถึงเทคนิคการฝึกอบรม ประเภทเน้นจุดศูนย์กลางการเรียนรู้ที่กลุ่มผู้เข้ารับการอบรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ อันเนื่องมาจากการ ค้นพบตนเอง ซึ่งเป็นแนวทางสู่การพัฒนาตนเอง

นอกจากนี้ชูชัย สมิทธิไกร (2538, หน้า 126) ได้กล่าวว่า กิจกรรมกลุ่ม หมายถึง เครื่องมือในการนำสมาชิกกลุ่มไปสู่การเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ของตนเอง ก่อให้เกิดการเรียนรู้และ เข้าใจ เกิดการยอมรับตนเองอย่างแท้จริง สามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งภายในจิตใจของตนเอง ตลอดจนสามารถพัฒนาตนเองให้มีความงอกงามทางจิตใจได้

จากความหมายของกิจกรรมกลุ่มที่กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า กิจกรรมกลุ่ม (Group Activities) หมายถึง เทคนิคเกี่ยวกับการรวมกันของบุคคลต่าง ๆ เพื่อกระทำกิจกรรมร่วมกันซึ่ง สามารถนำไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้สมาชิกในกลุ่มเกิดการเรียนรู้ด้วย ตนเอง และเกิดการพัฒนาตนเองของสมาชิกทุกคนภายในกลุ่มอย่างมีขั้นตอน

จุดมุ่งหมายของกิจกรรมกลุ่ม

Traxler & North (อ้างใน ทองเรียน อมรัชกุล, 2522, หน้า 27 วินิจ เกตจำและคมเพชร ฉัตรสุกกุล, 2522, หน้า 171) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของกิจกรรมกลุ่มพอสรุปได้ดังนี้

1. เพื่อพัฒนาความเจริญงอกงามทางด้านจิตใจทั้งส่วนบุคคลและกลุ่มดังนี้

1.1 การรวมกลุ่มเพื่อให้เกิดความเข้าใจตนเอง เพราะสมาชิกในกลุ่มจะช่วยสะท้อน

พฤติกรรม ความสามารถ ข้อดี ข้อเสีย ให้บุคคลได้พิจารณาถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตนเอง ช่วยให้เกิดการค้นพบว่าตนเองเป็นคนอย่างไรเมื่อเทียบกับสมาชิกในกลุ่มหรือปทัสถานของสังคม

1.2 การใช้กิจกรรมกลุ่มเพื่อให้เกิดการเข้าใจบุคคลอื่น เพราะทำให้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งรู้จักซึ่งกันและกันดีขึ้นทั้งส่วนที่ดีและส่วนไม่ดี กิจกรรมกลุ่มจะช่วยให้สมาชิกเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกันมากขึ้น ไม่ตำหนิตลงโทษในการกระทำของผู้อื่น แต่จะเข้าใจในการกระทำอันนำไปสู่ การช่วยเหลือให้สมาชิกสามารถเห็นทางแก้ปัญหาและปรับปรุงตนเอง

1.3 การใช้กิจกรรมกลุ่มเพื่อให้สมาชิกสามารถทำงานร่วมกันได้ดีขึ้น โดยอาศัยความสามารถของสมาชิกหลายคนทำให้บรรลุผลสำเร็จด้วยดี กิจกรรมกลุ่มนอกจากจะเป็นกิจกรรมที่ทำงานร่วมกันโดยตรงแล้วยังรวมถึงสิ่งที่จะช่วยให้การทำงานสำเร็จไปด้วยดี เช่น การสื่อสารของสมาชิกในกลุ่ม การเป็นผู้ให้และผู้รับ เป็นต้น

2. เพื่อส่งเสริมประสบการณ์นอกเหนือจากหลักสูตรที่กำหนดไว้ เพราะรายวิชาที่จัดให้ผู้เรียนได้ศึกษานั้น ส่วนมากเน้นผู้เรียนได้มีความรู้ทางด้านวิชาการ ส่วนด้านความรู้สึกหรือคุณลักษณะของผู้เรียนจึงพัฒนาได้น้อย กิจกรรมกลุ่มจึงมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้บรรลุผลสำเร็จได้ (กรมวิชาการ, 2535)

3. เพื่อที่จะเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่การให้คำปรึกษาเป็นรายบุคคล

สรุปว่า การนำกิจกรรมกลุ่มไปใช้ จะต้องพิจารณาจุดมุ่งหมายก่อนว่าจะนำไปพัฒนาตัวผู้เรียนในด้านใดบ้าง ให้สอดคล้องกับประเภทของกิจกรรมกลุ่มซึ่งมีหลายประเภทดังนี้ คือ

ประเภทของกิจกรรมกลุ่ม

กิจกรรมกลุ่มมีลักษณะที่เป็นกระบวนการและลักษณะที่เน้นภายในตัวบุคคลและระหว่างบุคคลซึ่งได้มีผู้แบ่งประเภทของกิจกรรมกลุ่มไว้ดังนี้

Trotzer (อ้างใน ชูชัย สมितिไกร, 2525) ได้แบ่งประเภทของกิจกรรมกลุ่มออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะด้านจุดสนใจของกิจกรรมกลุ่ม (Focus of the Exercise) แบ่งเป็น 2 ชนิด

1.1 กิจกรรมที่เน้นภายในตัวบุคคลเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้สมาชิกได้มีโอกาสสำรวจตนเองนำไปสู่การรู้จักและเข้าใจตนเองมากขึ้น เป็นกิจกรรมที่เน้นพื้นฐานในการดำเนินวิถีชีวิตของตนเองได้อย่างเหมาะสม สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขตามศักยภาพของตนเอง

1.2 กิจกรรมที่เน้นระหว่างบุคคลเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้สมาชิกกลุ่มได้มีโอกาสค้นหาทำความเข้าใจและปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้อื่น จุดเน้นของกิจกรรมอยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก

2. ลักษณะด้านกระบวนการ (Process) แบ่งเป็น 2 ชนิด

2.1 กิจกรรมที่ใช้เน้นถ้อยคำ (Verbal) เป็นกิจกรรมที่เน้นการใช้ถ้อยคำพูดเป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารรวมทั้งการเขียนด้วย

2.2 กิจกรรมที่ไม่ใช้ถ้อยคำแต่อาศัยรูปแบบการติดต่อสื่อสารอื่น ๆ ตั้งแต่การสื่อสารด้วยรูปแบบศิลปะ (Art Forms) จนถึงภาษาทางกาย

ดังนั้นการเลือกใช้กิจกรรมแต่ละประเภทจึงมีความสัมพันธ์กับจุดประสงค์พอสรุปได้ดังนี้

1. กิจกรรมที่เน้นภายในตัวบุคคลและใช้ถ้อยคำมีประสงค์เพื่อให้สมาชิกได้สำรวจตัวเองและเปิดเผยการรับรู้ตนเองให้ผู้อื่นได้ทราบ

2. กิจกรรมที่เน้นภายในตัวบุคคลและไม่ใช้ถ้อยคำ จุดประสงค์เพื่อให้สมาชิกได้สำรวจตนเองเกี่ยวกับประสบการณ์ต่าง ๆ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล ผู้อื่นจะทราบก็ต่อเมื่อสมาชิกได้เล่าให้ฟัง

3. กิจกรรมที่เน้นระหว่างบุคคลและใช้ถ้อยคำ จุดประสงค์เพื่อหวังให้สมาชิกได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน โดยการให้ความคิดเห็นย้อนกลับและการเปิดเผยความรู้สึกของตนเอง

4. กิจกรรมที่เน้นระหว่างบุคคลและไม่ใช้ถ้อยคำ จุดประสงค์เพื่อช่วยให้สมาชิกได้รับประสบการณ์ในการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น โดยไม่ใช้ถ้อยคำขณะทำกิจกรรมแต่จะมีการอภิปรายความรู้สึกภายหลัง

5. กิจกรรมที่เน้นในตัวบุคคลจัดเป็นแบบที่ใช้ถ้อยคำและไม่ใช้ถ้อยคำเป็นกิจกรรมที่เน้นการรู้เท่าทันตนเอง

6. กิจกรรมที่เน้นระหว่างบุคคลจัดเป็นแบบที่ใช้ถ้อยคำและไม่ใช้ถ้อยคำจัดเป็นกิจกรรมที่เน้นมนุษยสัมพันธ์

ขนาดของกลุ่ม

มีผู้กล่าวถึงขนาดของกลุ่มไว้คือ วัชร ฐะกะ (2519, หน้า 87) ได้กล่าวถึงขนาดของกลุ่มไว้ สรุปได้ดังนี้ ขนาดของกลุ่มที่เหมาะสมในการทำกิจกรรม ซึ่งจะทำให้เกิดผลดี ควรมีขนาด 5 -15 คน เพื่อให้สมาชิกได้มีโอกาสในการแสดงออกได้อย่างทั่วถึง มีงานทำในกลุ่ม และมีโอกาสได้ใช้ทักษะของตนทั่วถึงกัน แต่ขนาดของกลุ่มก็สามารถยืดหยุ่นได้ตามความจำเป็น สถานการณ์และเหตุผลอื่น ๆ

เวลาและจำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม

มีผู้กล่าวถึงเวลาและจำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มไว้ ดังนี้

Trotzer (อ้างใน ชูชัย สมิทธิไกร, 2527, หน้า 18-19) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า ในการกำหนดระยะเวลาและความถี่ของการเข้ากลุ่มนั้น หากจัดทำกับสถานศึกษาจำเป็นต้องพิจารณาถึงการจัดเวลาเรียนของสถานศึกษานั้นด้วย เช่น ในโรงเรียนส่วนมากจะจัดเวลาเป็นคาบ คาบละ 50 นาที เป็นต้น ซึ่งจะช่วยให้สามารถกำหนดได้ว่า ควรใช้เวลาในการเข้ากลุ่มนานเท่าใด สำหรับจำนวนครั้งในการเข้ากลุ่ม ขึ้นอยู่กับเป้าหมายของกลุ่ม และธรรมชาติของสมาชิกกลุ่ม แต่อย่างน้อยที่สุดควรเข้ากลุ่มไม่ต่ำกว่า 8 ครั้ง ถ้ามากกว่านี้ได้ก็ยิ่งเป็นการดี

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงกำหนดกิจกรรมกลุ่มขึ้น จำนวน 12 กิจกรรม ในคาบเรียนอิสระ (1 คาบเรียน ใช้เวลา 50 นาที) จัดสัปดาห์ละ 2 ครั้ง ทุกวันจันทร์และวันศุกร์

ขั้นตอนในการจัดกิจกรรมกลุ่ม

ในขั้นตอนการจัดกิจกรรมกลุ่ม ผกา บุญเรือง (2528, หน้า 101) ได้เสนอขั้นตอนในการจัดกิจกรรมกลุ่มไว้ดังนี้

1. ขั้นนำ คือ การปูพื้นผู้เรียนให้มีความพร้อมในการเรียน หรือการสร้างบรรยากาศให้เหมาะสมและเอื้อต่อการเรียนรู้ที่จะตามมา

2. ขั้นกิจกรรม คือ การให้ผู้เรียนลงมือทำอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติตามกิจกรรมที่เตรียมไว้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ตรงที่จะสามารถนำมาวิเคราะห์ได้ในภายหลัง

3. ขั้นอภิปรายและวิเคราะห์ คือ การให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงความรู้สึก ความคิดเห็น หลังจากที่ได้ทำกิจกรรมเสร็จไปแล้ว ในขั้นนี้ผู้ดำเนินการจะต้องเป็นผู้นำทาง ช่วยให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์พฤติกรรมต่าง ๆ และอภิปรายร่วมกันจนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

4. ขั้นประยุกต์ใช้และสรุป เมื่อผู้เรียนได้เกิดความเข้าใจตามที่ต้องการแล้ว ผู้ดำเนินการจะต้องช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนคิดต่อไปถึงการนำเอาการเรียนรู้ที่ได้รับไปใช้ในชีวิตจริงเสร็จแล้ว ผู้ดำเนินการและผู้เรียนช่วยกันสรุปถึงการเรียนรู้ทั้งหมดที่เกิดขึ้น

จากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ ที่กล่าวมานั้น ผู้วิจัยพอจะอธิบายได้ว่า ขั้นตอนในการทำกิจกรรมกลุ่มนั้น เราควรทำเป็นขั้นตอนเพื่อให้เด็กได้เกิดการเรียนรู้ และเมื่อเกิดประสบการณ์สามารถนำเอาการเรียนรู้ที่ได้รับนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วิธีดำเนินการจัดกิจกรรมกลุ่ม

ในการนำเอากิจกรรมกลุ่มมาใช้ พรรณราย ทรัพย์ประภา (2529, หน้า 11) ได้เสนอแนะวิธีดำเนินการจัดกิจกรรมกลุ่มไว้ดังนี้

1. กำหนดหัวข้อเรื่อง
2. วัตถุประสงค์ของกิจกรรมซึ่งเป็นความต้องการให้สมาชิกได้รับประสบการณ์เรื่องอะไร

3. ขนาดของกลุ่มเป็นการกำหนดจำนวนสมาชิกและต้องมีการแบ่งกลุ่มย่อยหรือไม่

4. เวลาที่ต้องการใช้ ต้องกำหนดว่าจะใช้นานเท่าไร

5. อุปกรณ์ต้องกำหนดลงไปเพื่อสะดวกในการเตรียมล่วงหน้า

6. การจัดสถานที่ต้องกำหนดว่า ห้องควรเป็นอย่างไรให้พอเหมาะแก่สมาชิกกลุ่มและสะดวกต่อกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่

7. กระบวนการเป็นการกำหนดขั้นตอนของการดำเนินกิจกรรม

- 7.1 ผู้นำกลุ่มอธิบายจุดมุ่งหมายกิจกรรม

- 7.2 แบ่งกลุ่มย่อย

- 7.3 แนะนำวิธีการ

- 7.4 แจกอุปกรณ์ (ถ้ามี)

- 7.5 ดำเนินกิจกรรม เพื่อให้สมาชิกแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และกำหนดหัวข้ออภิปรายไว้

7.6 รวมกลุ่มใหญ่เพื่อการป้อนกลับ (Feedback)

7.7 ผู้นำกล่าวสรุปสาระสำคัญที่สมาชิกเรียนรู้จากการทำกิจกรรม

เทคนิคที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม

ในการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม สามารถใช้เทคนิคต่าง ๆ เพื่อก่อให้เกิดความสำเร็จได้หลายวิธี โดยแต่ละวิธีการจะสามารถนำไปใช้ได้แตกต่างกันไปตามความเหมาะสม เทคนิคที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม ได้แก่

1. เกม (Game) ทิศนา แคมมณี (2536, หน้า 27) ได้กล่าวถึงเกมว่า เป็นวิธีการหนึ่งซึ่งสามารถนำมาใช้ในการสอนได้ดี โดยผู้สอนสร้างสถานการณ์สมมติขึ้น ให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตัวเองภายใต้ข้อตกลง หรือกติกาบางอย่างที่กำหนดไว้ ซึ่งผู้เรียนจะต้องตัดสินใจทำอย่างใดอย่างหนึ่ง อันจะมีผลออกมาในรูปของการแพ้ชนะ วิธีการนี้จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความสนุกสนานในการเรียนรู้ด้วย

2. การอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) คมเพชร ฉัตรสุกกุล (2530, หน้า 63) ได้กล่าวถึงการอภิปรายกลุ่มไว้ว่า เป็นการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือหัวข้อที่กลุ่มตัดสินใจร่วมกัน โดยสมาชิกจะได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างเป็นอิสระ และเป็นธรรมชาติ ซึ่งถือว่าเป็นแกนกลางของประชาธิปไตย เพราะมีส่วนส่งเสริมให้สมาชิกทุกคนได้ฝึกตนเองให้เป็นผู้มีคุณสมบัติที่ดี เหมาะสมกับการเป็นสมาชิกในสังคมประชาธิปไตย การอภิปรายกลุ่มจะช่วยก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในสังคม การมีสัมพันธภาพกันใหม่ การบูรณาการความคิดและความต้องการซึ่งกันและกัน

3. การแสดงบทบาทสมมติ (Role - playing) ทิศนา แคมมณี (2536, หน้า 27) ได้กล่าวถึงการแสดงบทบาทสมมติว่า เป็นวิธีการที่ได้รับความนิยมอีกวิธีหนึ่ง วิธีการนี้มีลักษณะเป็นสถานการณ์สมมติเช่นเดียวกับเกม แต่มีการกำหนดบทบาทของผู้เล่นในสถานการณ์ที่สมมติขึ้นมาแล้วให้ผู้เรียนเข้าสวมบทบาทนั้นและแสดงออกตามธรรมชาติ โดยอาศัยบุคลิกภาพ ประสบการณ์ และความรู้สึกนึกคิดของตนเองเป็นหลัก วิธีการนี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์ความรู้สึกและพฤติกรรมของตนอย่างลึกซึ้ง และยังช่วยเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้น่าไว้วางใจและน่าติดตาม

4. กรณีตัวอย่าง (Cases) ผกา บุญเรือง (2528, หน้า 99) กล่าวว่า เป็นวิธีการใช้ตัวอย่างหรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจริง ๆ นำมาดัดแปลงและใช้เป็นตัวอย่างในการให้ผู้เรียนได้ศึกษาวิเคราะห์และอภิปรายกัน เพื่อสร้างความเข้าใจและฝึกฝนหาทางแก้ปัญหา นั้น วิธีการนี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้รู้จักคิดและพิจารณาข้อมูลที่ได้รับอย่างถี่ถ้วน รวมทั้งการนำเอากรณีต่าง ๆ ซึ่งคล้ายคลึงกับชีวิตจริงมาใช้ จะช่วยให้การเรียนรู้มีลักษณะใกล้เคียงกับความเป็นจริง ซึ่งมีส่วนทำให้การเรียนรู้มีความหมายสำหรับผู้เรียนมากขึ้น

ส่วน ทิศนา แคมมณี (2536, หน้า 27) ได้กล่าวถึงกรณีตัวอย่างไว้ว่า เป็นวิธีการที่ใช้กรณีหรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจริงมาดัดแปลงและใช้เป็นตัวอย่างในการให้ผู้เรียนได้ศึกษา วิเคราะห์ และอภิปรายกัน เพื่อสร้างความเข้าใจ และฝึกหัดหาทางแก้ไขปัญหานั้น วิธีการนี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้รู้จักคิด และพิจารณาข้อมูลที่ได้รับอย่างถี่ถ้วนและการอภิปรายจะช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน รวมทั้งการนำเอากรณีต่าง ๆ ซึ่งคล้ายกับชีวิตจริงมาใช้ จะช่วยให้การเรียนรู้มีลักษณะใกล้เคียงกับความจริง ซึ่งมีส่วนทำให้การเรียนรู้มีความหมายสำหรับผู้เรียนมากยิ่งขึ้น

5. สถานการณ์จำลอง (Simulation) ทิศนา แคมมณี (2536, หน้า 27) ได้กล่าวถึงสถานการณ์จำลองไว้ว่า การจำลองสถานการณ์จริง หรือสร้างเสริมสถานการณ์ให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริง แล้วให้ผู้เรียนลงไปอยู่ในสถานการณ์นั้น และมีปฏิริยาโต้ตอบกัน วิธีการนี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสทดลองแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งในสถานการณ์จริง ผู้เรียนอาจจะไม่กล้าแสดงออก เพราะอาจจะเป็นการเสี่ยงต่อผลที่จะได้รับจนเกินไป

6. ละคร (Acting or Dramatization) ทิศนา แคมมณี (2536, หน้า 27) ได้กล่าวถึง ละครว่าเป็นวิธีการที่ให้ผู้เรียนได้ทดลองแสดงบทบาทตามบทที่เขียนหรือกำหนดไว้ให้ โดยผู้แสดงจะต้องพยายามแสดงให้สมตามบทที่กำหนดไว้ โดยไม่นำเอาบุคลิกภาพและความรู้สึกนึกคิดของตนเข้าไปมีส่วนช่วยเสริมสร้างความเห็นอกเห็นใจกัน นอกจากนั้นการที่ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงละครร่วมกันจะช่วยฝึกให้ผู้เรียนเกิดความรับผิดชอบในการเรียนรู้ร่วมกันและได้ฝึกการทำงานร่วมกันด้วย

จากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ ที่กล่าวมานั้นผู้วิจัยพอจะอธิบายได้ว่า ในการใช้เทคนิคการดำเนินกิจกรรมกลุ่มนั้นสามารถนำแต่ละเทคนิคไปใช้ได้ตามความเหมาะสมของกิจกรรมที่จะจัดขึ้น

ประโยชน์ของกิจกรรมกลุ่ม

การเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมกลุ่ม จะช่วยฝึกทักษะที่จำเป็นหลายประการ เช่น

1. ทักษะทางสังคม (Social Skill) เป็นทักษะที่ช่วยให้ผู้อยู่ร่วมกัน และทำงานกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น เช่น ทักษะการเป็นผู้ให้และผู้รับ การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม การควบคุมตนเอง การยอมรับความสามารถของตนเองและผู้อื่น การรับผิดชอบต่อหน้าที่ การรู้จักสิทธิของตนเองและผู้อื่น

2. ทักษะในการศึกษาค้นคว้า (Study Skill) เป็นทักษะในการค้นคว้าหาความรู้ ทักษะในการเก็บรวบรวมข้อมูล การพูด การฟัง การอ่าน และการรายงาน

3. ทักษะทางปัญญา (Intellectual Skill) ได้แก่ ทักษะในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การวิพากษ์วิจารณ์ การคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และการคิดอย่างมีเหตุผล

4. ทักษะในการทำงานกลุ่ม (Group Work Skill) เป็นลักษณะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น เช่น ทักษะในการวางแผน การเป็นผู้นำแสดงความคิดเห็นด้วยการอภิปราย การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและกลุ่มช่วยให้เกิดความรู้สึกลดอคติ ให้ความอบอุ่น ให้กำลังใจ ให้ความรักเป็นเครื่องบำรุงขวัญของสมาชิกด้วย การทำให้เด็กมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มเป็นที่รัก และได้รับการยกย่องจากกลุ่ม จะช่วยให้เด็กมีความเข้าใจตนเองดีขึ้น เกิดความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย และเชื่อมั่นในตนเองขึ้น ทำให้มีความรู้สึกว่าคุณค่าตนเป็นบุคคลที่มีค่าคนหนึ่งและอยากจะทำประโยชน์ให้กับกลุ่ม

จากการศึกษาเอกสารที่กล่าวมานั้น ผู้วิจัยพอจะอธิบายได้ว่า ประโยชน์ของกิจกรรมกลุ่มมีประโยชน์ เพื่อฝึกทักษะพื้นฐานให้แก่สมาชิกกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกกลุ่มรู้สึกอบอุ่น ปลอดภัย มีกำลังใจและอยากทำประโยชน์เพื่อกลุ่ม และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

คุณค่าทางวัฒนธรรม

ความรู้สึกเห็นคุณค่าในตัวเอง หรือการยอมรับนับถือตนเอง หรือความภาคภูมิใจในตนเอง เป็นความสุขทางใจอย่างหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อบุคคลรู้สึกว่ามีคุณค่า มีศักดิ์ศรี ผู้ที่รู้คุณค่า หรือยอมรับนับถือตนเองนี้จะมีความรู้สึกที่เชื่อมั่น มั่นใจ และมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตให้เจริญก้าวหน้าต่อไปอย่างไม่ท้อถอย อีกทั้งมีความสามารถที่จะสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้แก่ตนเอง ครอบครัวและสังคมตลอดเวลา

ในทางตรงกันข้ามกับบุคคลผู้ซึ่งสูญเสียความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง มักดำเนินชีวิตไปโดยไม่มีจุดหมาย มีชีวิตอยู่เพียงเพื่อให้ชีวิตผ่านพ้นไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น บางคนรู้สึกว่าตนเองไม่มีคุณค่าใด ๆ เลย อาจคิดทำลายตนเองได้ หรือในบางคนอาจทดแทนความรู้สึกภายในด้วยการวิพากษ์วิจารณ์ หรือนินทาว่าร้ายผู้อื่นก็เป็นได้ Hilgard (1962, หน้า 125) มีความเชื่อว่า ทุก ๆ คนในสังคมมีความปรารถนาที่จะได้รับความสำเร็จในตนเองสูง และต้องการให้ผู้อื่นยอมรับนับถือในความสำเร็จของตนด้วย ถ้าความต้องการนี้ได้รับการตอบสนองจนเป็นที่พอใจก็จะทำให้บุคคลนั้นมี ความเชื่อมั่นในตนเอง รู้สึกว่าตนเองมีค่า มีความสามารถและมีประโยชน์ต่อสังคม แต่ถ้าความต้องการนี้ถูกขัดขวางก็จะทำให้เกิดความรู้สึกว่ามีปมค้อย หรือเสียหน้าหรือเสียความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง ซึ่งจะไปเกี่ยวข้องกับการปรับตัวของบุคคลนั้น ๆ ด้วย

จะเห็นได้ว่าทุก ๆ คนในสังคมมีความปรารถนาที่จะได้รับความสำเร็จและต้องการให้ผู้อื่นยอมรับนับถือในตนเอง ยอมรับนับถือในความเป็นเผ่าพันธุ์และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ไปจะเห็นได้ว่าเมื่อคนเราเห็นคุณค่าในตนเองก็จะเห็นคุณค่าในความเป็นเผ่าพันธุ์และวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่ง Weiten (1989) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการเปรียบเทียบทางสังคมว่า บุคคลมักจะเปรียบเทียบตัวเองกับผู้อื่นเพื่อที่จะเข้าใจและประเมินพฤติกรรมของตนเอง ในการเปรียบเทียบทางสังคมนั้น ไม่ใช่ว่าบุคคลจะเปรียบเทียบกับใครก็ได้ที่นึกอยากจะเปรียบเทียบ แต่การเปรียบเทียบนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเขาจะเปรียบเทียบกับกลุ่มอ้างอิง (Reference Group)

โดยทั่วไป กลุ่มอ้างอิงที่บุคคลใช้เปรียบเทียบจะมีลักษณะต่าง ๆ คล้ายคลึงกับตัวของเขาเอง เช่น อายุ อาชีพ เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม มีบุคคลบางคนเลือกกลุ่มอ้างอิงที่ไม่สมเหตุสมผล มาทำการเปรียบเทียบกับตนเอง การประเมินผลตนเองได้รับอิทธิพลจากกลุ่มอ้างอิง Weiten (1989) ได้ทำการเปรียบเทียบความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองของเด็กนักเรียนที่มีความสามารถทางการเรียนคล้ายคลึงกัน ที่มาจากโรงเรียนที่มีคุณภาพสูงและโรงเรียนที่มีคุณภาพต่ำ ผลการวิจัยพบว่า เด็กนักเรียนที่มาจากโรงเรียนที่มีคุณภาพต่ำ ซึ่งเปรียบเทียบกับตัวเองกับกลุ่มอ้างอิงที่มีความสามารถต่ำกว่า มีความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองสูงกว่าเด็กนักเรียนที่มีความสามารถคล้ายกันที่มาจากโรงเรียนที่มีคุณภาพสูง

ดังนั้นเมื่อคนเรามีวัฒนธรรมของตนเอง ควรที่จะยอมรับและเห็นคุณค่าในวัฒนธรรมของตนเอง ไม่ควรนำไปอ้างอิงกับบุคคลหรือสังคมอื่น อาจจะทำให้การเห็นคุณค่าในตนเองลดลง

วัฒนธรรม

ความหมายของวัฒนธรรม

ได้มีผู้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้หลายท่าน ดังนี้

ไพฑูรย์ เครือแก้ว (2518, หน้า 40) ได้กล่าวว่า วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์แตกต่างออกไปจากสัตว์ และเป็นลักษณะที่มนุษย์มีนอกเหนือไปจากลักษณะทางร่างกายและชีวภาพ ลักษณะพิเศษหรือวัฒนธรรมนี้มนุษย์ได้ร่วมกันคิดค้น สร้างสรรค์และสะสมถือปฏิบัติเป็นแบบแผนแห่งพฤติกรรมในชีวิตมาเป็นเวลาช้านาน

ส่วน สุพัตรา สุภาพ (2529, หน้า 99) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นแบบแผนในความคิด และการกระทำที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์ วิธีการในการปฏิบัติ การจัดระเบียบ ตลอดจนระบบความเชื่อ ความนิยม ความรู้และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

นอกจากนี้ อมรา พงศาพิชญ์ (2533, หน้า 1) ได้กล่าวว่า วัฒนธรรมคือ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้น มิใช่สิ่งที่มีมนุษย์ทำตามสัญชาตญาณ อาจเป็นการประดิษฐ์ วัสดุสิ่งของขึ้นใช้ หรืออาจเป็นการกำหนดพฤติกรรมและ/หรือความคิด ตลอดจนวิธีการหรือระบบการทำงาน

เช่นเดียวกับ ไพบูลย์ ช่างเรียน (2539, หน้า 19) ได้กล่าวว่า วัฒนธรรมคือ มรดกของสังคมและความชำนาญที่คนเราได้มาในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมในเรื่องต่าง ๆ เช่น ความรู้ ความเชื่อ ประเพณีและรูปแบบของการประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ

สำหรับ พวงผกา ประเสริฐศิลป์ (2541, หน้า 3) ได้กล่าวว่า วัฒนธรรม หมายถึง ข้อที่กำหนดให้มนุษย์ปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเจริญงอกงาม ทั้งทางด้านร่างกาย วาจา ใจ ไปพร้อมกัน ทั้งหมดจะมีอย่างเดียวกันไม่ได้

ส่วน พระยาอนุมานราชธน (กองวัฒนธรรม กรมการศาสนา ม.ป.ป., หน้า 6) ได้กล่าวว่า วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุงหรือผลิตสร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เรียนกันได้ เอาอย่างกันได้

นอกจากนี้ Horton and Hunt (1976, หน้า 46) ได้กล่าวว่า วัฒนธรรมคือทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งได้มาจากการเรียนรู้ของสังคมและสมาชิกได้มีส่วนร่วมในการใช้สิ่งนั้น ๆ สมาชิกในสังคมจะได้รับวัฒนธรรมเป็นมรดกของสังคมและเขาอาจปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมนั้น ๆ เพื่อเป็นมรดกแก่ชนรุ่นต่อไป

จากความหมายที่กล่าวมานั้น ผู้วิจัยพอจะอธิบายได้ว่า วัฒนธรรมเป็นแนวปฏิบัติของกลุ่มคนในแต่ละกลุ่ม แต่ละสังคม ซึ่งแต่ละกลุ่มแต่ละสังคมอาจจะมีส่วนเหมือนกัน คล้ายกัน แนวปฏิบัติดังกล่าวสืบเนื่องมาจากการอบรม กล่อมเกลามาจากความรู้ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ทัศนคติ คีตธรรม ประเพณี เทคโนโลยี มาตั้งแต่ครอบครัว สถานศึกษา วัด กลุ่มเพื่อน รวมตลอดจนสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ หากเมื่อกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันในสังคม เกิดการยอมรับยึดถือเป็นแบบวิถีที่จะดำรงชีวิต ในรูปแบบนี้นั่นก็คือ วัฒนธรรม

ลักษณะของวัฒนธรรม

ทุกสังคมต้องมีวัฒนธรรมและวัฒนธรรมของแต่ละสังคมย่อมมีลักษณะเฉพาะที่แสดงออกให้ปรากฏ ดังที่ ณรงค์ เส็งประชา (2539, หน้า 5) ได้กล่าวถึงลักษณะของวัฒนธรรมไว้ซึ่งประกอบด้วย

1. วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้ป็นสิ่งช่วยให้การดำเนินชีวิต ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีมนุษย์สร้างขึ้นล้วนเป็นวัฒนธรรม
2. วัฒนธรรม เป็นผลรวมของหลายสิ่งหลายอย่าง (Integrative) เช่น ความรู้ ความเชื่อ วิถีในการดำเนินชีวิต สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ

3. วัฒนธรรมมีลักษณะเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ มิใช่เกิดขึ้นเองโดยปราศจากการเรียนรู้มาก่อน และลักษณะข้อนี้เองที่ทำให้มนุษย์แตกต่างไปจากสัตว์ กล่าวคือ พฤติกรรมของสัตว์ปราศจากการเรียนรู้มาก่อน หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า พฤติกรรมส่วนใหญ่ของสัตว์เกิดจากการเฝ้าของสัญชาตญาณ (Instinct) ส่วนมนุษย์นั้นมีสมองอันทรงคุณค่าจึงสามารถรู้จักคิด ถ่ายทอด และเรียนรู้ กระบวนการดังกล่าวเกิดขึ้นจากการที่บุคคลมีการติดต่อกับบุคคลอื่นในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม ดังนั้นการเรียนรู้จึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งของวัฒนธรรม

4. วัฒนธรรมมีลักษณะเป็นมรดกของสังคม วัฒนธรรมเป็นผลของการถ่ายทอดและเรียนรู้และเครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการดังกล่าวย่อมอาศัยการสื่อสาร โดยใช้สัญลักษณ์ (Symbolic Communication) ได้แก่ การที่มนุษย์มีภาษาใช้ที่แน่นอน ซึ่งมีส่วนให้การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นก่อน ๆ ดำเนินสืบต่อเนื่องกันมิขาดสาย ดังนั้น วัฒนธรรมจึงมีลักษณะเป็น “มรดกสังคม” (Social Heritage)

5. วัฒนธรรม มีลักษณะเป็น Super Organic หมายถึง สิ่งที่ปรากฏการณ์อย่างเดียวกันในทางกายภาพหรือชีวภาพนั้น อาจเป็นปรากฏการณ์ที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม วัฒนธรรม คือ ของสิ่งหนึ่งอาจนำมาใช้ในความหมายที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละสังคม

6. วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิต (Way of Life) หรือแผนดำเนินชีวิต (Design for Living) ของมนุษย์

7. วัฒนธรรมเป็นผลจากการช่วยกันสร้างสรรค์ของมนุษย์ และได้มีการปรับปรุงดัดแปลงสิ่งใดที่ไม่ดีหรือล้าสมัยก็เลิกใช้ไป สิ่งใดที่ดีก็ยังคงเอาไว้ใช้ต่อไป เช่น การเพาะปลูก เดิมใช้แรงสัตว์ต่อมาเห็นว่าเป็นวิธีที่ล่าช้าและล้าสมัย จึงประดิษฐ์หรือซื้อเครื่องมือ เครื่องจักรมาใช้ในงานเพาะปลูก ทำให้ได้ผลผลิตมากขึ้น

8. วัฒนธรรมมิใช่เป็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่เป็นของส่วนรวม สิ่งที่จะถือเป็นวัฒนธรรมได้จะต้องเป็นสิ่งที่สังคมยอมรับถือปฏิบัติมิใช่เฉพาะคนใดคนหนึ่งยอมรับถือปฏิบัติเท่านั้น

ดังนั้นจะเห็นว่า ทุกสังคมต้องมีวัฒนธรรมและวัฒนธรรมของแต่ละสังคมย่อมมีลักษณะเฉพาะที่แสดงออกให้ปรากฏเด่นชัด หรืออาจจะมีวัฒนธรรมที่ไม่เหมือนกันขึ้นอยู่กับสังคมที่อยู่นั้นปฏิบัติกันอย่างไร

ประเภทของวัฒนธรรม

ได้มีผู้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมไว้ ดังนี้

ไพบูลย์ ช่างเรือน (2539, หน้า 21) ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. วัฒนธรรมที่ไม่เกี่ยวกับวัตถุ (Non-Material Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมที่เป็นความคิด ความอ่าน แบบแผนพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตได้แก่ ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อถือ ศาสนา ความสนใจ ทักษะคดีในด้านต่าง ๆ
2. วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) ได้แก่ สิ่งที่มีมนุษย์ประดิษฐ์ หรือสร้างขึ้นมา ตลอดจนเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มีในรูปของวัตถุ เช่น ลักษณะของที่อยู่อาศัย โบสถ์ วิหาร เครื่องประดับ ฯลฯ ซึ่งขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมในข้อแรกในเรื่องเกี่ยวกับศิลปวิทยาการต่าง ๆ ตลอดจนความรู้ ความสามารถที่ได้สะสมมา หรือถ่ายทอดมาจากคนในรุ่นก่อน ๆ และการเรียนรู้ที่ได้รับจากสังคม

จากที่กล่าวมานั้น ผู้วิจัยพอจะอธิบายได้ว่า วัฒนธรรมมีที่ไม่เกี่ยวกับวัตถุ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เป็นความคิด และวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวัตถุ คือ สิ่งที่มีมนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นมา และถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรม

ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรม เพื่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับว่ามนุษย์สามารถนำเอาวัฒนธรรมมาปรับปรุง รับเอา หรือสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตมากน้อยเพียงใด ซึ่งมีผู้กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไว้ดังนี้

ณรงค์ เสงี่ยมประชา (2539, หน้า 18) ได้กล่าวว่า ตัวการที่จะกำหนดลักษณะของวัฒนธรรมที่สำคัญ ได้แก่

1. สภาพทางภูมิศาสตร์ ได้แก่ ดิน ฟ้า อากาศ ฤดูกาล ทำให้ผู้คนในสังคมต่าง ๆ มีอาชีพต่างกัน มีบุคลิกภาพต่างกัน มนุษย์ในแถบร้อนอารมณ์อาจเปลี่ยนแปลงง่าย เฉื่อยชา ความคิดสร้างสรรค์ไม่ค่อยมี สังคมที่ตั้งอยู่ในเขตที่มีฝนชุก พื้นดินอุดมสมบูรณ์ผู้คนมักมีอาชีพทางการเกษตร แต่ถ้าอยู่ในเขตที่ฝนไม่ตกอาจต้องมีอาชีพทางอุตสาหกรรม หรือเลี้ยงสัตว์ ส่วนวิถีชีวิตของคนก็ย่อมจะแตกต่างกันออกไป การกินอยู่หลับนอน การแต่งกาย แตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาค
2. สภาพทางชีววิทยา มนุษย์เป็นสัตว์ที่จำเป็นต้องได้รับการเลี้ยงดูโดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัยทารก วัยเด็ก มิฉะนั้นไม่สามารถมีชีวิตรอดและอยู่ร่วมกับสังคมได้ เมื่อเจริญเติบโตแล้วก็ต้องสามารถจัดหาสิ่งต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการพื้นฐานของตน เพื่อความอยู่รอดต่อไป สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยช่วยให้มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคม

ปัจจัยทางชีววิทยาซึ่งเป็นคุณลักษณะของมนุษย์ที่ช่วยให้มนุษย์สามารถสร้างวัฒนธรรม ปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับการดำรงชีวิตมีหลายประการด้วยกันเช่น

2.1 มีมันสมองที่ใหญ่และมีคุณภาพ ทำให้มีสติปัญญาในการประดิษฐ์ คิดค้นสิ่งต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิต

2.2 มีนิ้วมือที่จะช่วยให้ทำหรือประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ได้ละเอียด

2.3 มีตาที่สามารถมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้ดี มองเห็นได้ระยะไกลและมองเห็นได้อย่างชัดเจน

2.4 มีอายุที่ยืนยาวกว่าสัตว์อื่น ๆ ทำให้สามารถเรียนรู้ สะสมประสบการณ์และมีการถ่ายทอดกันได้มากกว่า

2.5 โดยปกติแล้วมนุษย์เป็นสัตว์สังคม จำเป็นที่จะต้องอาศัยซึ่งกันและกัน การดำรงชีวิตมีแนวโน้มว่าชอบที่จะอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ก่อให้เกิดการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม

2.6 ในเขาวัว จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่นในการเลี้ยงดู ในการตอบสนองความต้องการพื้นฐาน เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย ความปลอดภัย และการอบรมเลี้ยงดู จะใช้เวลายาวนานกว่าสัตว์ประเภทอื่น ๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ การเลียนแบบ และความผูกพัน

2.7 มนุษย์มีกิจกรรมทางเพศตั้งแต่วัยรุ่นจนถึงชราและโดยตลอด ทำให้การอยู่ร่วมกันระหว่างชายหญิงมีเสถียรภาพ

2.8 มนุษย์สามารถเรียนรู้และมีความคิดสร้างสรรค์ เมื่อมีความต้องการก็สร้างสรรค์วัฒนธรรมเพื่อใช้เป็นเครื่องมือหรือเทคนิคช่วยสนองความต้องการ

2.9 มนุษย์มีเครื่องมือในการสื่อความหมาย ทำให้มีการติดต่อสะสมและถ่ายทอดวัฒนธรรมได้ดี

3. การรับเอาวัฒนธรรมต่างสังคมมาใช้ วัฒนธรรมจะแพร่กระจายจากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่ง และจะมีการรับเอาวัฒนธรรมที่เข้ามานั้น ซึ่งการรับเอาอาจมาทั้งทั้งหมดหรือนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสังคมของตน การรับเอาวัฒนธรรมชาติอื่นมาใช้นั้นเป็นเรื่องธรรมดาซึ่งพบกันในทุกสังคมของตน สังคมใด ๆ จะยังคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของสังคมตนทั้งหมดนั้นคงไม่มี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบันซึ่งโลกได้แคบลงเพราะการสื่อสารคมนาคมที่สะดวก

ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ช่วยให้มนุษย์และสังคมพัฒนาขึ้น โดยลำดับอย่างไม่มีการสิ้นสุด แต่ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับความสามารถของคนเราในการปรับปรุง รับเอา หรือสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่เหมาะสมนั้นมาใช้ ถ้าวัฒนธรรมมีคุณค่าเหมาะสมมากก็สามารถช่วยให้สังคมเจริญขึ้นได้มากเป็นเงาตามตัว และความเหมาะสมของวัฒนธรรม ก็คือการก่อให้เกิดประโยชน์แก่การดำเนินชีวิตในสังคม ซึ่งจากที่กล่าวมาทั้งหมดจะขอยกตัวอย่างถึงวัฒนธรรมอีกมุมหนึ่ง คือวัฒนธรรมเกี่ยวกับชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง

วัฒนธรรมชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง

ชาวไทยภูเขาเผ่าม้งเป็นชนกลุ่มน้อยชาติหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่ในประเทศไทยตามภูเขาสูงในบริเวณภาคเหนือ ขจัดภัย นุรุษพัฒน์ (2538) ได้กล่าวถึงชาวไทยภูเขาเผ่าม้งว่า ในการจัดประเภทชนกลุ่มน้อยตามลักษณะของเชื้อชาติ ชาวม้งจัดอยู่ในกลุ่มจีน ธิเบต ประวัติศาสตร์ของจีนได้บันทึกไว้ว่าพวกม้งนั้นเคยมีถิ่นฐานอยู่ในมณฑลโกวเจา สุนหน่า กวางสีและมณฑลยูนนาน จีนถือว่าม้งเป็นอนารยะชนพวกหนึ่ง ต้องพยายามปราบปรามให้เป็น เมืองขึ้น เพื่อการแผ่ขยายวัฒนธรรมของจีนออกไปให้กว้าง ซึ่งชาวม้งได้ทำการต่อสู้เพื่อความเป็นอิสระจากจีนมานานพอสมควร คงจะเห็นได้จากภาษาพูดและการใช้เครื่องแต่งกายของชาวม้งในปัจจุบัน ซึ่งค่าความละม้ายคล้ายคลึงกับภาษาและเครื่องแต่งกายของจีน

การปลูกสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของชาวเขาเผ่าม้ง

การปลูกสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของชาวเขาเผ่าม้ง ขจัดภัย นุรุษพัฒน์ (2538) ได้กล่าวว่า ชาวเขาเผ่าม้งนิยมตั้งบ้านเรือนตามภูเขาในระดับความสูงประมาณ 1,000 – 1,200 เมตร จากระดับน้ำทะเล อันเนื่องมาจากลักษณะโครงสร้างทางเศรษฐกิจของเผ่าซึ่งทำการเพาะปลูกแบบไร่เลื่อนลอย เช่น การปลูกฝิ่นซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจและธรรมชาติของฝิ่นชอบขึ้นและเจริญเติบโตได้ดีบนที่สูง แต่ในปัจจุบันจะพบหมู่บ้านม้งในระดับความสูงที่แตกต่างกันตั้งแต่พื้นที่ราบไปถึงภูเขาสูง นั่นเป็นเพราะหลายหมู่บ้านได้เลิกปลูกฝิ่นแล้ว โดยหันไปนิยมปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดอื่น ๆ แทน เช่น ปลูกข้าวเพื่อบริโภค ข้าวโพดสำหรับเลี้ยงสัตว์ ประกอบกับอัตราการเพิ่มของประชากรบนพื้นที่สูงมีมากขึ้น ทั้งจากจำนวนประชากรชาวเขาในประเทศไทยซึ่งเพิ่มตัวเองตามธรรมชาติ จากการอพยพเข้าของชาวเขาจากประเทศเพื่อนบ้าน และจำนวนประชากรพื้นที่รุกคืบขึ้นไปหาที่ทำกินบนเขา รวมทั้งแรงบีบบังคับจากความเข้มงวดของหน่วยงานรัฐบาลที่รับผิดชอบในด้านอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร จึงทำให้การเลือกพื้นที่ทำกินและพื้นที่ปลูกบ้านเรือนโดยเสรีทำได้ยากขึ้น

พวกม้งในประเทศไทยแบ่งออกเป็นพวกใหญ่ ๆ ได้ 3 พวก โดยอาศัยความแตกต่างทางด้านภาษาและชื่อที่เขาเรียกตัวเองรวมทั้งเครื่องแต่งกายได้แก่ ม้งขาว ม้งน้ำเงิน และ ม้งกั้วม้า สำหรับม้งน้ำเงินยังแยกออกเป็นม้งดอก ม้งดำ และม้งลายอีกด้วย มีการสำรวจอย่างเป็นทางการซึ่งจัดทำโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติเมื่อปี พ.ศ. 2509 มีชาวเขาเผ่าม้งอาศัยอยู่ในประเทศไทยประมาณ 53,031 คน หรือประมาณ 19.3 เปอร์เซ็นต์ของชาวเขาทั้งหมด ซึ่งมีอยู่ประมาณ 250,000 คน จังหวัดที่ชาวม้งส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่ก็คือ เชียงราย น่าน แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำปาง ตาก พิชณุโลก และเพชรบูรณ์ โดยเฉพาะที่จังหวัดน่านมีชาวม้งมากกว่าทุกจังหวัด คืออยู่ในเขตตำบลบ่อเกลือ ตำบลเกลือใต้ อำเภอปัว กับตอนเหนือของอำเภอกู่ช้าง เพราะพื้นที่

คอนนั้นเป็นภูเขาอยู่ติดต่อกับแขวงไชยะบุรีประเทศลาว ในปัจจุบันพวกเขาได้อพยพมาทางใต้มากขึ้น บางพวกมาตั้งหลักแหล่งทำมาหากินอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครเพียง 300 กม. เท่านั้น และคาดว่ามัน ๆ ไป ถ้าที่ดินบริเวณเขาทางภาคเหนือไม่เหมาะแก่การเพาะปลูก มันอาจจะอพยพลงทางทิศตะวันตกและทิศใต้ของไทยก็ได้

มันเป็นชาวเขาที่ชอบตั้งบ้านเรือนอยู่บนยอดสูงสุดของภูเขา ถ้ายอดเขาเป็นที่ราบพอที่จะอยู่บนเขาทั้งหมดบ้าน แต่ถ้าที่ราบไม่พอ หมู่บ้านก็มักจะกระจัดกระจายลงมาตามลาดของสันเขา โดยทั่ว ๆ จะตั้งหมู่บ้านอยู่บนเขาที่สูงจากระดับน้ำทะเลกว่า 5,000 ฟุตขึ้นไป พวกมันจะกล่าวว่า “น้ำเป็นของปลา ไฟเป็นของคน แต่ภูเขาเป็นของมัน” การที่มันนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่บนยอดสูงสุดของเขานั้น อาจจะสืบเนื่องมาจากความเคยชินมาตั้งแต่ครั้งโบราณคือ ในสมัยนั้นการตั้งบ้านเรือนจะต้องคำนึงถึงหลักทางยุทธศาสตร์ด้วยคือ การตั้งบ้านเรือนอยู่บนที่สูงและมีอาหารการกินอย่างเพียงพอ นั้นยากที่ข้าศึกจะรุกรานได้ง่าย ๆ และยังทำให้มองเห็นการเข้ามาของข้าศึกเสียตั้งแต่ระยะไกลอีกด้วย การที่มันชอบอาศัยบนภูเขาสูง ดังกล่าว จึงตั้งถิ่นฐานอยู่ทางภาคเหนือของไทยเสียเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพราะทางภาคเหนือมีภูเขามากมาย มีอากาศหนาวเย็น และมีความอุดมสมบูรณ์และนอกจากนี้ภาคเหนือยังอยู่ใกล้ถิ่นฐานเดิมของมันอีกประการหนึ่งด้วย

ส่วนทำเลที่ตั้งบ้านเรือนของชาวเผ่าม้งที่ควรจะเป็นเนินเขาที่ลาดลงไปแต่ไม่ลาดชันจนเกินไปนัก สดปลายเนินเขาที่ลาดลงมีลำห้วยไหลผ่านตลอดปี ผังตรงข้ามลำห้วยมีแนวเขาสองลูก ตั้งสลับหว่างกันนิยมปลูกบ้านอยู่ใกล้ชิดกันในกลุ่มเครือญาติ ขนาดของหมู่บ้านจะมีตั้งแต่กลุ่มเล็ก ๆ ประมาณ 5-10 หลังคาเรือน ไปจนกว่า 100 หลังคาเรือนแต่โดยทั่วไปจะอยู่ระหว่าง 25-50 หลังคาเรือน ในหลายแห่งซึ่งที่ทำกินอยู่ห่างไกลไปจากบริเวณที่อาศัยมาก มักจะสร้างบ้านอีก หลังหนึ่งไว้ในไร่เพื่อเป็นเหมือนบ้านหลังที่สอง และจะใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ที่บ้านหลังนั้นในช่วงที่มีกิจกรรมการเกษตรกำลังเร่งรัดหรือหนักมาก การปลูกบ้านตามประเพณีจะปลูกค่อมดินโดยใช้พื้นเรือน จะมีการเสี่ยงทายล่วงหน้าว่าภูมิทำเลเหมาะที่จะปลูกบ้านหรือไม่ ด้านหน้าของบ้านหันไปทางลาดเขาส่วนที่ลาดลง

การรับประทานอาหารและการดื่ม

ในการรับประทานอาหารและการดื่มของชาวเขาเผ่าม้ง ขจิตถัย บุรุษพัฒน์ (2538) ได้กล่าวว่า โดยทั่วไปแล้วอาหารประจำวันของม้งได้แก่ข้าวเจ้า ผักและเนื้อสัตว์ สำหรับกับข้าว นั้นมันนิยมกินผักกับน้ำมันหมู ในเทศกาลปีใหม่มันนิยมฆ่าหมูเพื่อเลี้ยงผี เนื้อหมูอันเป็นผลจากการเลี้ยงผีจะตัดเป็นชิ้นยาวคลุกกับเกลือ แขนงไว้ที่ไม้ระแนงหลังคาบ้านเพื่อเก็บไว้กินเป็นเวลานาน ๆ ข้าวเป็นอาหารจำเป็นอย่างยิ่งของม้ง บางครั้งจะพบว่ามันบางคนนิยมรับประทานข้าวกับ

น้ำธรรมดา โดยไม่มีกับข้าวแสดงว่าการมีข้าวกิน ดีกว่าไม่มีกับข้าว หากขาดแคลนข้าวบริโภค จะเริ่มวิตกกังวลถึงกับต้องรับประทานข้าวโพดอันเป็นอาหารของสัตว์

พวกมึงกินสัตว์เลี้ยงทุกชนิดยกเว้นสุนัขและแมว อย่างไรก็ตามมึงบางตระกูลรับประทานเนื้อสุนัขในบางโอกาสเพื่อเป็นการป้องกันผีร้าย ปรากฏด้วยว่าพวกมึงบางตระกูลไม่กินเนื้อสัตว์ บางส่วนเพราะเชื่อว่าเป็นการผิดผี ในการจัดหาอาหารเลี้ยงแขกห้ามใช้เนื้อสัตว์ที่มีขนหรือผิวสีขาว (เช่น ไก่ ไก่ขาว หมูเผือก) เพราะเชื่อว่าหากเลี้ยงแขกด้วยเนื้อสัตว์ดังกล่าวแล้วจะทำให้เจ้าภาพและแขกไม่มีการติดต่อกันอีกในโอกาสต่อไป พวกมึงบางวงศ์ตระกูลจะไม่นำเนื้อสัตว์ซึ่งใช้เช่น ไหว้ ผีมารับรองแขก แต่จะเก็บไว้รับประทานภายในครอบครัวเท่านั้น

มึงมีการเดินทางไปเยี่ยมกันเสมอ มึงมีความเป็นญาติโดยใกล้ชิดหรือญาติที่นับถือผิวดนเดียวกัน ปกติมักจะอาศัยอยู่ในบ้านเดียวกัน ดังนั้นแขกที่สำคัญซึ่งมาเยี่ยมจึงเป็นญาติพี่น้องฝ่ายภรรยา อันเป็นผลจากการแต่งงานกับบุคคลต่างวงศ์ตระกูลนั่นเอง นอกจากนี้คนที่มิวงศ์ตระกูลต่างกันส่วนมากมักจะไม้อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน โดยเหตุนี้เมื่อมีเวลาว่างหลังจากฤดูกาลเก็บเกี่ยวพวกญาติทางฝ่ายภรรมายมักจะเดินทางออกไปเยี่ยมลูกเขย และลูกสาวหรือน้องสาว ปกติแล้วจะมักได้รับการเลี้ยงรับรองอย่างดี

ในการจัดงานเลี้ยงอาหารญาติประเภทนี้ เจ้าภาพจะเชิญให้แขกดังกล่าวที่นั่งหัวโต๊ะญาติ ๆ ของเจ้าภาพจะนั่งร่วมรับประทานอาหารกับแขกด้วยส่วนเจ้าภาพจะไม่นั่งร่วมโต๊ะ แต่จะเดินพุดคุยอยู่ภายนอกวงเพื่อคอยดูแลให้ความสะดวกต่าง ๆ ก่อนที่จะเริ่มดื่มที่จะรับประทานอาหารแจกและจ่ายเงินจำนวนหนึ่งประมาณ 40 บาท ให้แก่เจ้าภาพ โดยผ่านทางญาติอาวุโสของเจ้าภาพโดยปกติแล้วเจ้าภาพจะกล่าวปฏิเสธหากถูกรับจากแขก เจ้าภาพอาจรับเงินไว้ครั้งหนึ่งก็อาจทำได้ หลังจากนั้นผู้ทำหน้าที่บริการเกี่ยวกับเหล้าจะรินเหล้าให้แขกเป็นคนแรกและญาติอาวุโสของเจ้าภาพเป็นคนที่สอง หลังจากนั้นก็จะรินเหล้าแจกตามลำดับอาวุโสจนครบ การบริการเหล้าในการรับรองงานเลี้ยงญาติฝ่ายภรรยาหรืองานแต่งงานนั้น พิธีการหรือผู้เกี่ยวข้องจะรินแจกครั้งละ 2 แก้วโดยเชื่อว่าสามีภรรยาจะอยู่ด้วยกันตลอดไป ก่อนจะดื่มเหล้าแต่ละคนจะพูดว่า “ผู้ดื่มเหล้าเพื่อทุกคน” หากจำชื่อคนในวงได้ทั้งหมดจะเอ่ยชื่อตามลำดับอาวุโสแล้วกล่าวว่า “ผมดื่มเพื่อคุณ” เมื่อดื่มเหล้าหมดแก้วแล้วจะคว้าแก้ว พร้อมกับบอกผู้บริการว่า “ผมดื่มหมดแล้ว” แต่เดิมแก้วเหล้าของมึงจะเป็นขนาด “แก้วหรือจอกดื่มน้ำชา” แต่ในระยะหลังแก้วเหล้ามีขนาดโตเท่าแก้วน้ำจึงทำให้ความลำบากให้แก่แขกที่มีใช้นักดื่มมีใช้น้อย โดยเหตุที่มึงนิยมการดื่มเหล้าครั้งเดียวหมดแก้ว แต่อย่างไรก็ตามการถือปฏิบัติในเรื่องนี้ยังไม่เป็นการเคร่งครัดถึงกับมีการลงโทษ ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่าทุกคนทราบประเพณีและต้องการรักษายศบรรพบุรุษมาแต่เดิมแล้ว การดื่มเหล้า “คว่ำแก้ว” นี้ อาจพบในงานเลี้ยงทั่วไป มีการดื่มเหล้าซ้ำกันวนเวียนหลายครั้ง ผู้ที่ไม่ใช้นักดื่มมักจะทนไม่ได้

หากเป็นเช่นนี้อาจขอให้บุคคลอื่นช่วยดื่มแทน เนื่องจากมั่งให้เกียรติแก่ผู้ชาย การดื่มและการรับประทานอาหารจะไม่แยกจากกันอย่างเด็ดขาด ที่พบเห็นหลังจากมีการดื่มตามพิธีการแล้วจะมีการรับประทานอาหารควบคู่ไปกับการดื่มสืบทอดไป

การแต่งกายของชาวเขาเผ่าม้ง

ในด้านการแต่งกายของชาวเขาเผ่าม้ง ขจักษ์ บุรุษพัฒน์ (2538) ได้กล่าวว่า ผู้ชายม้งใช้เสื้อที่ตัดเย็บรัดตัว แขนยาวถึงข้อมือ ม้งลายไม่ติดแถบ ผ้าสีขาวที่ปลายแขนเสื้อ ม้งชาวบางคนติดแถบผ้าสีขาว ตัวเสื้อของผู้ชายม้งคำยาวลงมาจากต้นคอถึงร่องกลางหน้าอก เปิดให้เห็นท้องแสดงให้เห็นถึงความสมบูรณ์ของร่างกายถือเป็นความงามอย่างหนึ่ง ชายม้งคำอาวโสไม่ยอมเปิดท้องกว้างให้เห็นถนัดอย่างชายหนุ่ม แต่ยังเว้นช่องว่างเหนือชายพกกางเกง ส่วนชาวม้งลายไม่เปิดเสื้อให้เห็นท้องหรือพุงอย่างชาวม้งขาวและม้งดำ ปัจจุบันผู้ชายม้งในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ม้งลายนิยมใช้เข็มขัดเงินคาดทับบนผ้าตรงเอว แล้วมีชายผ้าเป็นดอกลวดลายห้อยลงมาปิดข้างหน้าเป็นรูปสามเหลี่ยม 2 มุมบนกางเกง สวมกำไลคอหรือห่วงคอโลหะเงิน

การแต่งกายของผู้หญิงม้ง สวมผ้าถุงรูปทรงกระสอบ ใช้ผ้าสีดำหรือผ้าดอกบางคนมีโลหะเงินทำเป็นแท่งกลมเล็กยาวโค้งลงมาจากศีรษะหลังลงมายังข้างหลัง เสื้อสีดำแขนยาวถึงข้อมือ ข้างหลังมีปกผ้าลายสีเหลี่ยมปิดประมาณ 1 คืบ มีกำไลแขนใส่ซ้อนกันหลายอัน เสื้อยาวปิดเอว ไม่เปิดท้องอวดพุงอย่างผู้ชาย ผู้หญิงม้งขาวนุ่งกางเกงสีดำขายาวอยู่กับบ้านหรือเวลาทำงาน ส่วนกระโปรงสีขาวจีบรอบเอวสั้นแค่หัวเข่านั้นมักนุ่งในเวลาเข้าไปในเมืองหรือเวลามีงานพิธีต่าง ๆ ไม่ใช่พรำเพรื่อ ผู้หญิงม้งลายนุ่งกระโปรงเป็นดอกลวดลาย มีแผ่นผ้าสีเหลี่ยมผืนผ้าปิดจากเอวด้านหน้า ปล่อยาวลงไปถึงหน้าแข้ง มีผ้าคาดเอวสีแดงหรือผ้าลายทับเอวโดยรอบ ปัจจุบันชาวม้งมักจะซื้อผ้าดำไปตัดเย็บเสื้อผ้า บางคนใช้ผ้าแพรไหมสีดำขึ้นงามนด้วยซ้ำไปและไม่ค่อยทอผ้าใช้เองอย่างแต่ก่อน

ภาษาของชาวม้ง

ในด้านภาษาของชาวเขาเผ่าม้ง ขจักษ์ บุรุษพัฒน์ (2538) ได้กล่าวว่า ม้งไม่มีภาษาที่แน่นอน ส่วนใหญ่มักจะยืมภาษาของชาติอื่นมาใช้พูดจากัน เช่น ภาษาจีน ภาษาชุนาน ภาษาลาว ภาษาไทยภาคเหนือ เป็นต้น ภาษาที่เป็นของตนเองไม่มีมากนัก ม้งทั้ง 3 เผ่า พูดภาษากลาย ๆ กัน แตกต่างกันบ้างเป็นบางครั้งเท่านั้น นอกจากม้งไม่มีภาษาพูดที่แน่นอนแล้วตัวหนังสือของม้งก็ไม่มีอีกด้วย มีเรื่องเล่าว่าเดิมม้งมีตัวหนังสือเหมือนกัน แต่โดยเหตุที่บรรพบุรุษต้นตระกูลของเขาแต่โบราณกาลต้องอพยพหนีภัยอยู่เสมอ วันหนึ่งขณะที่กำลังขนหนังสือภาษาม้งบรรทุกม้าเดินทางมาถึงริมลำธารแห่งหนึ่ง จึงปลดตระกร้าหนังสือลงจากหลังม้าแล้วพากันนอนหลับได้ตื่นไม่

ลืมปล่อยม้าไปกินหญ้า ม้าเลยกินหนังสือของเขาเสียหมด นับตั้งแต่นั้นมามังจึงไม่มีตัวหนังสือของจนถึงบัดนี้

ผู้ชายมั่งมักมีคำหน้านามว่า “เลา” เช่นเดียวกับพวกเข้าและจีนฮ่อและสกุลเป็นแซ่เดียวกับจีน เช่น เลายัง เล่าเต๋า เล่าอู เป็นต้น นามของผู้หญิงมักนำหน้าด้วยคำว่า “อี” เช่น อีไม อีมี อีจิ

ชาวมั่งมีเครื่องหมายกรีดบนท่อนไม้เล็ก ๆ ใช้แทนหนังสือเช่น การต้องการแสดงความคิดถึงหรือมิตรภาพที่มีต่อกันก็เอามาแกะท่อนไม้เป็น 4 รอยตรง ๆ ส่งไปให้ เขาถือว่าส่งคนไปบอกยังผู้ท่อนไม้แกะสลักไม่ได้ ท่อนไม้แกะนี้ถ้านำไปมอบให้หญิงสาวก็แสดงถึงความรักอันท่วมหัวอกของฝ่ายผู้ฝากมากทีเดียว ถ้าแกะไม้เป็นรอยเฉียง ๆ เขามาหากันก็แสดงว่านับตั้งแต่รับท่อนไม้นั้นมิตรภาพของคนทั้งสองต้องขาดสะบั้นลงมาทันที ถ้าแกะรอยตรง ๆ เพียงรอยเดียวทางไกลกับหัวไม้ชายหนุ่มส่งให้หญิงสาวเป็นการบอกว่า “ฉันรักเธอเพียงคนเดียว” ถ้าแกะรอยตรง ๆ 2 รอย ห่างกันทางหัวไม้กับท้ายไม้พร้อมกับมัดขนไก่อกับพริกขี้หนูติดไม้ไปฝากให้ญาติห่างไกลแสดงว่ามีเรื่องควนชนิดคอขาดบาดตายหรือรื้อร้อนต้องการให้ไปหาโดยด่วน

แม้ว่าภาษามั่งจะเป็นตัวกำหนดอย่างสำคัญที่จะถือว่าใครเป็นชาวเขาเผ่ามั่ง ผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ ได้จัดประเภท ภาษามั่งว่าเป็นภาษาในตระกูลมอญ-เขมร (ออสโตรเอเชียติก) ไท, ซินิติก (Sinitic) และอื่น บางท่านถือว่าภาษาแม้ว – เข้า เป็นสาขาหนึ่งของภาษาตระกูลจีน-ทิเบต

ภาษามั่งเป็นภาษาที่มีเสียงก้องและเป็นคำโดด ๆ ต่างกับภาษาจีนทั้งคำและการออกเสียง มีคำศัพท์จำนวนมากยืมมาจากภาษาจีน ไทย ลาว และชนชาติอื่น ๆ ที่มั่งมีความสัมพันธ์ด้วย ภาษาพูดของมั่งที่สำคัญ ๆ เช่น มั่งแดง มั่งขาว และมั่งดำ ฯลฯ เข้าใจว่าไม่สามารถพูดกันรู้เรื่องเมื่อเป็นดังนี้ ภาษาจีน ไทยหรือลาว จึงใช้เป็นภาษากลางในการติดต่อ

ในประเทศไทย มั่งพูดภาษาที่มีความคล้ายคลึงกับภาษาที่ใช้อยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน ภาษาพูดของมั่งกลุ่มย่อยต่าง ๆ ในประเทศไทย สามารถจะใช้ติดต่อกันได้แม้ว่าจะแตกต่างกันมากก็ตาม ภาษาไทย ลาว และยูนาน เป็นภาษากลางที่มั่งในภาคเหนือของประเทศไทยใช้อยู่ จากการศึกษาของ Young (อ้างใน ขจัดภัย บรูซพัตน์, 2533, หน้า 25) ปรากฏว่า มั่งที่เชียงใหม่ใช้ภาษาไทยใหญ่เป็นภาษาสำคัญที่สอง

การมีคู่ครอง

ในด้านการมีคู่ครองของชาวเขาเผ่ามั่ง ขจัดภัย บรูซพัตน์ (2538) ได้กล่าวว่า การเกี่ยวพาราตี เวลาว่างจากการงานหรือหลังฤดูเก็บเกี่ยว จะพบเห็นหนุ่มสาวมั่งหาทางไปเกี่ยวพาราตีกัน ในเวลาค่ำคืน อันเป็นช่องทางนำไปสู่การสมรสในที่สุด โอกาสที่มีการเกี่ยวพาราตีมากที่สุดและกระทำในเวลากลางวัน ได้แก่ เทศกาลวันขึ้นปีใหม่ ซึ่งในเทศกาลดังกล่าวนี้ชายหนุ่มหญิงสาวจะแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าสวยสดงดงาม จับคู่เล่นโยนลูกบอลล์ หญิงสาวคนใดยังไม่มีคู่หมายจะเลือก

ชายหนุ่มที่ตนรู้จักชอบพอกุโยนของตนจะหาทางปลิดตัวออกไปโดยมิให้เสียมารยาท ระหว่างโยน หากผู้ได้รับไม่ได้ อาจต้องเสียค่าปรับเป็นเครื่องประดับหรือสุดท้ายแล้วก็จะให้สิ่งของไว้ได้ การเสียค่าปรับแก่กันและกัน เป็นการเปิดช่องว่างให้มีการเกี้ยวพาราสีในตอนกลางคืนอีกต่อไป

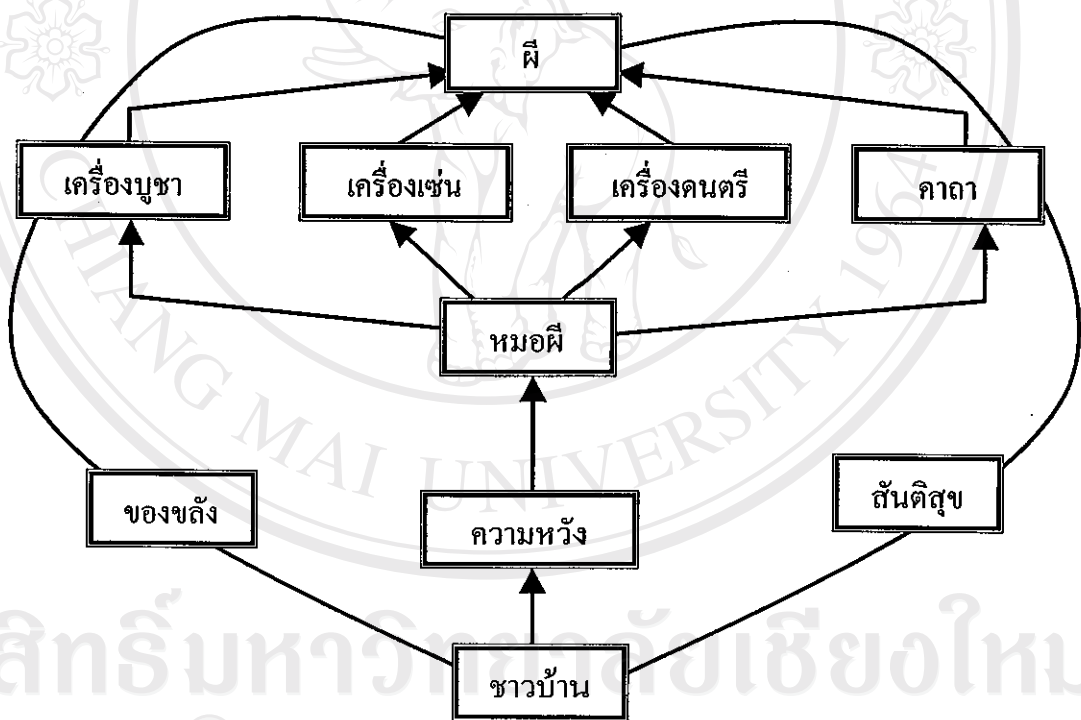
ในเวลาค่ำคืนม้งนิยม ชักชวนกันออกไปเกี้ยวพาราสีที่บริเวณป่าอยู่ใกล้หมู่บ้านปกติแล้ว ชายหนุ่มหญิงสาวจะไม่เกี้ยวพาราสีกันในบ้านเรือนเพราะถือว่า เป็นการผิดศีลหลังจากหอบผ้าห่มไปรอเวลาอยู่ไม่ไกลจากบ้านหญิงสาวเท่าไรนัก เมื่อชายหนุ่มแน่ใจว่าพ่อแม่ของหญิงสาวนอนหลับแล้ว ชายหนุ่มจะเดินเข้าไปใกล้ห้องนอนหญิงสาว เพื่อชักชวนหญิงสาวออกจากบ้านไปพลอดรักในป่า การชักชวนนิยมกระทำกัน 2 วิธีคือ โดยการกระซิบและเป่า “จาง” เรียกการกระซิบชวนกันจะต้องแผ่วเบาเพียงให้ฝ่ายหญิงได้ยินเท่านั้น ถ้าดังเกินไปหากพ่อแม่หญิงสาวได้ยิน ฝ่ายชายจะถูกตำ หากเป็นเช่นนั้นฝ่ายชายจะนั่งเงียบ ถ้าได้เสียงจะต้องถูกปรับเป็นเงินจำนวนหนึ่งประมาณ 4 แถบ (ประมาณ 40 บาท) หากฝ่ายหญิงจำเสียงได้ว่าเป็นฝ่ายชายหนุ่มที่ตนชอบพอจะออกจากบ้านผู้ชายเอาผ้าห่มคลุมออกไปพลอดรักกันในป่า โดยเหตุที่ตามกฎเขาค่าคืนหนาวจัด ชายหนุ่มหญิงสาวจะเกี้ยวพาราสีและพลอดรักกันในป่า โดยเหตุที่ตามกฎเขาค่าคืนหนาวจัด ชายหนุ่มหญิงสาวจะเกี้ยวพาราสีและพลอดรักกันอยู่ในผ้าห่มผืนเดียวกันบางคู่จะอยู่กันจนถึง รุ่งสว่าง หากทั้งสองฝ่ายสนทนากันจนเป็นที่พอใจก็อาจร่วมสุขกันในคืนนั้นได้หรืออย่างช้าก็ไม่เกิน 3 คืน หากเนิ่นนานไปกว่านั้นชายหนุ่มจะถือว่าฝ่ายหญิงเป็นคนไม่ดี แล้วเอาใจออกห่างจากฝ่ายหญิงไปหาคู่อื่น เนื่องจากความนิยมเกี้ยวพาราสีและพลอดรักกันในยามวิกาลโดยวิธีดังกล่าว จึงเป็นของแน่นอนว่าจะหาหญิงสาวพรหมจารีในหมู่บ้านม้งได้ยาก โดยการปฏิบัติดังกล่าวนี้จึงมีผู้ขนานนามพวกม้งว่า “ผู้ไม่อึดในความรัก”

พิธีกรรมและงานฉลอง

ในด้านพิธีกรรมและงานฉลอง ขจัดภัย บुरุษพัฒน์ (2538) ได้กล่าวว่า สังคมของชาวเขาเผ่าม้งเป็นสังคมที่มีความเชื่อถือเคารพยำเกรงในผีหลายประเภทซึ่งสามารถให้คุณและโทษในการดำรงชีวิตประจำวันต่อตนเอง ต่อครอบครัวและต่อหมู่บ้าน ทูพภิกขภัยหรือความเดือดร้อนต่าง ๆ แม้กระทั่งการเจ็บไข้ได้ป่วย มักเชื่อว่าเกิดขึ้นจากผีร้ายแทบทั้งสิ้นพิธีกรรมเช่นไหว้ดวงสว่างผีในแต่ละโอกาสเป็นสื่อกลางที่จะช่วยให้ม้งขจัดทูพภิกขภัยและสามารถอยู่เย็นเป็นสุข

พิธีกรรมทางศาสนาพวกม้งนั้นนิยมในรูปแบบเดียวกันหมด มีการปฏิบัติแตกต่างกันไปบ้างในรายละเอียดบางประการในแต่ละวงศ์ตระกูล ด้วยความแตกต่างเองพวกม้งจึงแยกกันเป็นกลุ่มสังคมเล็ก ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์ในกลุ่มของตนอย่างแน่นแฟ้น เนื่องจากความเชื่อถือผีของพวกม้งเกาะแน่นอยู่ในชีวิตความเป็นอยู่ตั้งแต่เกิดจนตาย พิธีการเพื่อเซ่นไหว้ผีของพวกม้ง เริ่มทำ

การประกอบพิธีกรรมของม้งนั้น หมอผีซึ่งเป็นเสมือนผู้แทนของผีและชาวบ้านเป็นทั้งผู้นำและผู้ประกอบพิธีกรรม นอกจากหมอผีแล้วองค์ประกอบตามพิธีกรรมความเชื่อถือของม้งประกอบด้วยเครื่องบูชา เครื่องเช่นและเครื่องดนตรี สำหรับเครื่องบูชานั้น ที่พบเห็นโดยทั่วไปได้แก่รูปเทียน ส่วนเครื่องเช่นนั้นแล้วแต่หมอผีจะเป็นผู้กำหนด โดยทั่วไป ๆ ม้งจะเช่นผีด้วยข้าว ไก่และหมู (ม้งไม่นิยมเช่นไก่ด้วย มะ ้ว กวาย และสุนัข) เครื่องดนตรีที่สำคัญอาทิเช่น ฆ้อง แคนและลูกกระพรวน การเช่นสังเวด้วยสัตว์ซึ่งเป็นส่วนที่มีความสำคัญในพิธีกรรมจะกระทำโดยหัวหน้าครอบครัวหรือหมอผีในโอกาสต่าง ๆ ดังแผนภูมิลักษณะการประกอบพิธีกรรมต่อไป



แผนภูมิ 1 ลักษณะการประกอบพิธีกรรม

เมื่อคนตายในบ้าน หากบ้านใดมีปืนจะยิงปืนเพื่อสัญญาณให้คนอื่นทราบว่ามีคนตายเกิดขึ้นในบ้านนั้น พิธีกรรมหลังจากนั้นคือการอาบน้ำศพ แต่งศพด้วยเสื้อผ้าใหม่ ตั้งศพไว้ในบ้าน โดยมีญาติพี่น้องคอยเฝ้าศพ เป็นเวลา 2-3 วัน หรือมากกว่านั้น สุดแต่ว่าเป็นครอบครัวใหญ่หรือเล็ก เมื่อตั้งศพให้ญาติพี่น้องมาเคารพได้เวลาแล้วจะบรรจุในลังไม้และนำไปฝังในป่า โดยญาติพี่น้องในวงศ์ตระกูลเดียวกันกับผู้ตายร่วมขบวนแห่ศพไปด้วย หมอผีจะทำพิธีขับไล่ผีและชี้ทางไปสวรรค์ให้แก่ผู้ตาย นับแต่พิธีศพในบ้านจนนำไปฝัง เมื่อฝังศพเสร็จแล้วญาติของผู้ตายจะทำการ

เช่น ไหว้และเลี้ยงอาหารแก่วิญญาณของผู้ตาย การเช่นไหว้และพิธีการฉลองจะมีต่อไปในเวลา 3 วัน หลังจากวันฝังศพ ต่อจากวันฝังศพ ต่อจากนั้นปีหนึ่งจึงจะเช่นสังเวทครั้งหนึ่ง

งานฉลองที่มีความสำคัญที่สุดและเป็นชีวิตจิตใจของม้งได้แก่งานฉลองในเทศกาลวันขึ้นปีใหม่ เทศกาลดังกล่าวนี้โดยปกติจะเริ่มต้นวันแรม 15 ค่ำของเดือนธันวาคมของทุกปี ซึ่งเป็นระยะเวลาหลังการเก็บเกี่ยว ม้งมีความขยันขันแข็งทำมาหากินตลอดทั้งปี ดังนั้นการหยุดทำงานและร่วมฉลองปีใหม่ออย่างพร้อมเพรียงกันจึงมีความหมายสำหรับพวกม้งเป็นอย่างยิ่ง วันแรกของเทศกาลนี้พวกม้งจะฆ่าสัตว์เช่น ไหว้ผิบรรพบุรุษ และผีเรือนอื่น ๆ หลังจากนั้นจะมีการเดินทางไปพบปะเยี่ยมเยียนผู้ใหญ่และญาติพี่น้อง มีการเลี้ยงอาหารการดื่มเหล้า การละเล่นและการเกี่ยวพาราสีระหว่างชายหนุ่มกับหญิงสาว การฉลองดังกล่าวนี้จะติดต่อกันไปเป็นเวลานานถึงหนึ่งสัปดาห์หรือมากกว่านั้น

ถึงไม่มีพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรเหมือนกับชาวเขาเผ่าอื่น ๆ มากนัก แต่อย่างไรก็ตามม้งจะประกอบพิธีกรรมทางการเกษตรไว้ในงานปีใหม่ ซึ่งทำกันครั้งเดียวในรอบปีในวันแรม 15 ค่ำระหว่างงานปีใหม่ มีพิธีเรียกขวัญพืชผลมาอยู่ที่บ้านคนจะทำให้มีเงินทองและข้าวไว้กินไม่รู้จักหมดสิ้น

จากการศึกษาเอกสารที่กล่าวมา ผู้วิจัยอธิบายได้ว่า วัฒนธรรมเป็นผลรวมของระบบความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม กฎหมาย ประเพณี ตลอดจนความสามารถ และอุปนิสัย ต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการเป็นสมาชิกของสังคม ซึ่งทางผู้วิจัยจะศึกษาถึงความตระหนักในคุณค่าทางวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง โดยมีขอบเขตในด้านวัฒนธรรมด้านการรับประทานอาหาร การปลูกบ้านเรือนที่อยู่อาศัย การแต่งกาย ภาษา การมีคู่ครอง พิธีกรรมและงานฉลอง

สภาพชุมชนและโรงเรียนบ้านปางอู้ง

หมู่บ้านปางอู้ง เป็นหมู่บ้านที่ประชากรส่วนใหญ่จะเป็นชาวเขาเผ่าม้ง และมีชาวจีนฮ่อบางครอบครัวที่อพยพมาและค้าขายในหมู่บ้าน บ้านปางอู้งเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ ประมาณ 100 หลังคาเรือน ประชากรมีประมาณ 2,120 คน ทำเลที่ตั้งบ้านเรือนของชาวเผ่าม้งจะเป็นเนินเขาที่ลาดลงไปแต่ไม่ลาดชันมากนัก ชาวเขาเผ่าม้งนิยมปลูกบ้านอยู่ใกล้ชิดกันในกลุ่มเครือญาติ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม บางครอบครัวมีที่ทำกินอยู่ห่างไกลไปจากบริเวณที่อาศัยมากก็ จะสร้างบ้านอีกหลังหนึ่งไว้ในไร่เพื่อเป็นเหมือนบ้านหลังที่สอง และจะใช้เวลาส่วนใหญ่ อยู่ที่บ้านหลังนั้นในช่วงที่กิจกรรมการเกษตรเร่งรัดหรือหนักมาก มีหน่วยงานราชการที่ให้ความสะดวกในด้านสาธารณสุข คือสถานอนามัยที่ใหญ่ที่สุดในตำบลแม่ศึก และโครงการในพระราชดำริ คือโครงการหลวง เพื่อทดลองและเพาะพันธุ์พืช

โรงเรียนบ้านปางอู่เดิม เดิมชื่อว่าโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนเขต 5 บำรุงที่ 91 สร้างขึ้นด้วยความต้องการของชาวบ้านโดยขอความช่วยเหลือจาก ผบ.มว.ตชด. ที่ 513 เขต 5 เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2513

ปี 2518 ได้จัดสร้างอาคารเรียนแบบสร้างเองขนาด 5 ห้องเรียนจำนวน 1 หลัง วันที่ 17 พฤษภาคม 2520 ได้โอนโรงเรียนขึ้นตรงต่อองค์การบริหารส่วนจังหวัด เชียงใหม่

วันที่ 1 ตุลาคม 2523 ย้ายมาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

ปี 2536 ได้เปิดโรงเรียนบ้านปางอู่ (สาขาแม่สะต๊อบ)

ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลแม่ศึก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ อยู่ห่างจากโรงเรียนแม่ 13 กิโลเมตร

ปี 2540 ได้เปิดเป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา และเป็นโรงเรียนปฏิรูปการศึกษา

ปี 2543 ได้รับคัดเลือกเป็นโรงเรียนนำร่องจัดการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ของสพอ. แม่แจ่ม สปป. เชียงใหม่

ปัจจุบันโรงเรียนบ้านปางอู่เป็นโรงเรียนขยายโอกาสที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในตำบลแม่ศึก มีนักเรียนประมาณ 670 คนและมีข้าราชการครูจำนวน 22 คน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับกิจกรรมกลุ่ม ความตระหนักในคุณค่าทางวัฒนธรรม และการเห็นคุณค่าในตนเอง มีผู้ที่ได้ศึกษาวิจัยไว้ดังนี้

มัทธนา อึ้งตระกูล (2524, หน้า 50) ศึกษาผลการใช้กิจกรรมเพื่อพัฒนาอัตมโนทัศน์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนหนองเรือวิทยา จังหวัดขอนแก่น กลุ่มตัวอย่างได้มาโดยการสุ่มอย่างง่าย กลุ่มละ 12 คน นักเรียนชาย 7 คน นักเรียนหญิง 5 คน กลุ่มทดลองเข้าร่วมกิจกรรม กลุ่ม จำนวน 8 ครั้ง ต่อสัปดาห์ ระยะเวลาครั้งละ 1.30 ชั่วโมง เครื่องมือวัด ปรับปรุงมาจากแบบวัด อัตมโนทัศน์ของรูบิน (Rubin' Self - Esteem Scale) ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ย อัตมโนทัศน์เพิ่มขึ้นสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ส่วน นิภา วิจิตรศิริ (2525, หน้า 45) ศึกษาผลของกิจกรรมกลุ่มที่มีต่อความรับผิดชอบ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนหนองแคว “สรกิจพิทยา” จังหวัดสระบุรี กลุ่มตัวอย่าง ได้มาโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้น มีจำนวนสมาชิกกลุ่มละ 16 คน นักเรียนชาย 9 คน นักเรียนหญิง 7 คน กลุ่มทดลองให้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มเพิ่มขึ้นอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ เมื่อเปรียบเทียบพัฒนาการความรับผิดชอบทั้ง 2 กลุ่ม พบว่ากลุ่มทดลองมีพัฒนาการความ

รับผิดชอบเพิ่มขึ้นสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนความรับผิดชอบของกลุ่มทดลองก่อนและหลังการทดลอง พบว่าไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาตามระดับความรับผิดชอบแล้ว พบว่าเฉพาะนักเรียนที่มีระดับความรับผิดชอบสูงเท่านั้นเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สำหรับ เมตตา จินดารักษ์ (2525, หน้า 41) ศึกษาผลการใช้กิจกรรมกลุ่มในการพัฒนาความสามารถในการปรับตัวทางสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสุรศักดิ์มนตรี กรุงเทพมหานคร มีตัวแปรอิสระที่ใช้ศึกษา 2 ตัว คือ กิจกรรมกลุ่มและการให้บริการสนเทศ กลุ่มตัวอย่างได้มาโดยการทดสอบคัดเลือกนักเรียนที่มีคะแนนความสามารถในการปรับตัวทางสังคมต่ำกว่าตำแหน่งเปอร์เซ็นต์ไทล์ที่ 50 สุ่มอย่างง่ายมา 28 คน และสุ่มอย่างง่ายเข้ากลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 14 คน กลุ่มทดลองให้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม ส่วนกลุ่มควบคุมให้ข้อสนเทศจำนวน 2 ครั้ง/สัปดาห์ ผลการศึกษาพบว่า คะแนนเฉลี่ยการปรับตัวทางสังคมของกลุ่มทดลองเพิ่มขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .01 เมื่อเปรียบเทียบคะแนนครั้งหลังของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ส่วน บุญศรี จิงชนาเจริญเลิศ (2530, หน้า 36) ศึกษาผลการใช้กิจกรรมกลุ่มที่มีต่อการปรับตัวกับเพื่อนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนนนทรีวิทยา กรุงเทพฯ โดยใช้ตัวแปรอิสระ 2 ตัว คือ การสอนปกติและการสอนใช้กิจกรรมกลุ่ม กลุ่มตัวอย่างได้มาโดยให้ครูแนะแนวคัดเลือกให้และทำการทดสอบเลือกเอานักเรียนที่มีคะแนนต่ำกว่าตำแหน่งเปอร์เซ็นต์ไทล์ที่ 25 มาถามความสมัครใจแล้วทำการสุ่มตัวอย่างง่ายมาจำนวน 28 คน และสุ่มเป็นกลุ่มทดลองกับ กลุ่มควบคุม จำนวน 14 คน กลุ่มทดลองเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มจำนวน 12 ครั้ง ครั้งละ 50 นาที สัปดาห์ละ 2 ครั้ง ผลการศึกษาพบว่า เมื่อเปรียบเทียบพัฒนาการปรับตัว การใช้กิจกรรมกลุ่มสามารถพัฒนาการปรับตัวได้ดีกว่าการสอนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

นอกจากนี้ เกริกศักดิ์ บุญญาพงศ์ (2530, หน้า 53) ได้ศึกษาความคาดหวังของนักเรียนชาวเขาเกี่ยวกับการยอมรับทางสังคมจากชาวพื้นราบ ผลการวิจัยพบว่า ความคาดหวังของนักเรียนชาวเขาส่วนใหญ่ต้องการเรียนจบปริญญาตรีหรือสูงกว่า และนักเรียนเผ่าม้งมีความคาดหวังในเรื่องการเรียนสูงกว่าเผ่าอื่น ๆ และพบว่าการเลือกอาชีพในอนาคตของนักเรียนชาวเขาส่วนใหญ่ต้องการรับราชการ ที่เหลือต้องการทำงานส่วนตัวและทำงานเป็นลูกจ้างบริษัทเอกชน มีเพียงส่วนน้อยที่ต้องการกลับไปทำงานในภูมิลำเนาเดิมของตน

ส่วน นิราศศิริ โรจนธรรมกุล (2535, หน้า 23) ศึกษาผลของการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่มที่มีต่อการเห็นคุณค่าในตนเองของสตรีในสถานสงเคราะห์หญิงบ้านเกร็ดกระการ

จำนวน 20 คน สุ่มออกเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมกลุ่มละ 10 คน กลุ่มทดลองได้รับการ
 ปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่มเป็นเวลา 3 วัน รวม 24 ชั่วโมง ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มสตรีในสถาน
 สงเคราะห์หลังการทดลองมีคะแนนการเห็นคุณค่าในตนเองเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่
 ระดับ .05

สำหรับ ขยาพร ลีประเสริฐ (2535, หน้า 40) ศึกษาผลของการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบ
 กลุ่มที่มีต่อการเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปีการศึกษา 2533 ที่อาสา
 สมัครเข้าร่วมในการวิจัยเพศหญิง จำนวน 16 คน สุ่มแบ่งออกเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม
 กลุ่มละ 8 คน กลุ่มทดลองได้เข้าร่วมการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่ม จำนวน 8 ครั้ง เครื่องมือที่ใช้
 คือ แบบวัดการเห็นคุณค่าในตนเอง แปลจากแบบวัดการเห็นคุณค่าในตนเองของคูเปอร์สมิธ
 โดย จันทร์ฉาย พัทธกัศริกุล ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่เข้าร่วมการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่ม
 เห็นคุณค่าในตนเองสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้เข้าร่วมการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญ
 ทางสถิติที่ระดับ .05

นอกจากนี้ Treppa & Prike (อ้างใน รวีวรรณ พูลทอง, 2538, หน้า 34) ได้ทำการศึกษา
 เกี่ยวกับผลของกิจกรรมกลุ่มที่มีต่อความเข้าใจในตนเอง โดยแบ่งกลุ่มทดลองซึ่งได้รับการฝึกและ
 กลุ่มควบคุมซึ่งไม่ได้รับการฝึกเลย กลุ่มละ 11 คน ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มทดลองมีการเปลี่ยนแปลง
 ความเข้าใจในตนเองไปในทางที่ดีขึ้น ในด้านความสามารถในการควบคุมตนเอง คุณค่าของการมี
 ชีวิตอยู่ การนับถือตนเอง การยอมรับตนเอง ความเข้าใจในความเป็นมนุษย์ ความสามารถในการ
 สร้างมนุษยสัมพันธ์ และความคิดเกี่ยวกับตนในอนาคต

สำหรับ วิมล หนองพงษ์ (2538, หน้า 62) ศึกษาผลการใช้กิจกรรมกลุ่มที่มีต่อ
 สัมพันธภาพระหว่างบุคคลของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนนครักษ์ จังหวัดนครนายก
 มีตัวแปรอิสระ 2 ตัว คือ กิจกรรมกลุ่มและการให้บริการสนเทศ กลุ่มตัวอย่างได้มาโดยการสุ่ม
 อย่างง่าย 24 คน และสุ่มอย่างง่ายเป็นกลุ่มทดลอง 12 คน กลุ่มควบคุม 12 คน กลุ่มทดลองให้
 เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม กลุ่มควบคุมให้ข้อสนเทศ 2 ครั้ง/สัปดาห์ จำนวน 12 ครั้ง ครั้งละ 50 นาที
 ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มมีสัมพันธภาพระหว่างบุคคลดีขึ้นกว่านักเรียนที่
 ได้รับข้อสนเทศอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .01

ส่วน อัสพรสิริ เอี่ยมประชา (2542, หน้า 40) ได้ทำการศึกษาการใช้โปรแกรม
 เสริมสร้างการเห็นคุณค่าในตนเองในการเพิ่มคุณค่าในตนเอง และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของ
 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนกิ่งเพชร กรุงเทพมหานครจำนวนทั้งหมด 70 คน ใช้วิธี
 การสุ่มอย่างง่าย แบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 35 คน ให้นักเรียน
 กลุ่มทดลองได้รับโปรแกรมเสริมสร้างการเห็นคุณค่าในตนเองจากผู้วิจัยจำนวน 14 กิจกรรม

สัปดาห์ละ 5 ครั้ง เป็นเวลา 3 สัปดาห์ติดต่อกัน ส่วนกลุ่มควบคุมเรียนตามปกติ ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มทดลองมีระดับการเห็นคุณค่าในตนเองสูงกว่าก่อนการเข้าร่วมโปรแกรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ระดับ .01

นอกจากนี้ วิชญา ไชยเทพ (2543, หน้า 52) ศึกษากิจกรรมกลุ่มฝึกการแสดงออกที่ส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองของเยาวชนในสถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านเชียงใหม่ ใช้วิธีการสุ่มอย่างง่ายได้กลุ่มตัวอย่างเป็นเยาวชนชายที่อาศัยอยู่ในสถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านเชียงใหม่ จำนวน 15 คน ผลการวิจัยพบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนการเห็นคุณค่าในตนเองและคะแนนเฉลี่ยการแสดงออกที่เหมาะสมก่อนเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มฝึกการแสดงออกกับหลังเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มฝึกการแสดงออก และก่อนเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มฝึกการแสดงออกกับระยะติดตามผล (1 เดือนหลังการศึกษา) แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ค่าเฉลี่ยคะแนนการเห็นคุณค่าในตนเอง และคะแนนการแสดงออกที่เหมาะสมหลังเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มฝึกการแสดงออกกับระยะติดตามผล แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ค่าเฉลี่ยคะแนนการแสดงออกที่เหมาะสม หลังเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม ฝึกการแสดงออกกับระยะติดตามผล (1 เดือนหลังการทดลอง) ไม่แตกต่างกัน

สำหรับ ธิดา สุบรรณาจ (2544, หน้า 35) ได้ทำการศึกษาการพัฒนาโปรแกรมสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เพื่อส่งเสริมความตระหนักในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของอำเภอท่าตูมจังหวัดสุรินทร์ ตามแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่าค่าเฉลี่ยของคะแนนความตระหนักในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียน หลังการเข้าร่วมโปรแกรมสูงกว่าก่อนการเข้าร่วมโปรแกรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากงานวิจัยที่กล่าวมานั้น ผู้วิจัยพอจะอธิบายได้ว่า ในการทำกิจกรรมกลุ่มมีผลต่อการเห็นคุณค่าในตัวเองและการปรับตัว ซึ่งหากคนเราเห็นคุณค่าในตนเองก็จะทำสิ่งต่าง ๆ ประสบความสำเร็จ ไม่ดูถูกตนเองและไม่เกิดความรู้สึกด้อยถึงแม้ว่าจะอยู่สถานที่หรือสังคมที่แตกต่างกัน สำหรับในด้านความตระหนักในคุณค่าทางวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาเผ่าม้งนั้น ไม่พบว่ามีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงผลของกิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนาความตระหนักในคุณค่าทางวัฒนธรรมและการเห็นคุณค่าของตนเองของนักเรียนชาวไทยภูเขาเผ่าม้งต่อไป โดยมีกรอบแนวความคิดในการวิจัยดังแผนภูมิต่อไปนี้



แผนภูมิ 2 กรอบแนวความคิดในการวิจัย